

STM 1968

Franz Berwalds stamträd

Av Sten Broman

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

Franz Berwalds stamträd

Av Sten Broman

FÖRORD

Vid sidan av mina forskningar rörande Franz Berwalds instrumentalmusik var jag under 1930- och 1940-talen också sysselsatt med att samla material till en biografi om Berwald. Beträffande hans kontinentala härstamning på fädernet förelåg redan på 1930-talet åtskilliga uppgifter, samlade av direktör Rudolf Bärwald i Chemnitz, vilken med hjälp av sin svenske släkting docenten fil dr Franz Ragnar Berwald i Djursholm lyckades skaffa några kompletteringar rörande de båda svenska Berwald-grenarna.

Ytterligare data framletades i Tyskland under 1930-talet av Kirchenkassenführer Friedrich Bengs i Königsberg, Neumark, och vidarebefordrades till mig i brev från docent F R Berwald. Hela det material om den kontinentala Berwald-genealogin, som familjearkiven i Chemnitz och i Stockholm förfogade över efter kompletteringarna på 1930-talet, föreföll verifierat av källbelägg. Likväl var det min avsikt att företa vissa kontroller och eventuella ytterligare kompletteringar — då det andra världskriget utbröt och omintetgjorde dylika efterforskningar.

Värre var emellertid att förödelsten i Tyskland under andra världskrigets slutskede föreföll ha omöjliggjort de av mig åsyftade forskningarna därstädes. Jag måste alltså i detta hänseende nöja mig med vad som förelåg. Dock kunde detta likväl utökas, bl a med uppgifter från äldre tyska och danska källskrifter. Dessutom beslöt jag att upprätta ett nytt stamträd över Berwald-släktens kontinentala grenar.

Därpå måste mina forskningar särskilt inriktas på Franz Berwalds moders härstamning. Denna föreföll mycket oklar — särskilt som t o m hennes svenska efterkommande trodde att hon hade tillhört någon från Tyskland invandrad släkt. Docent F R Berwald fick dock av Bryggarämbetets historiker i Stockholm veta att Franz Berwalds morfar, bryggaren Olof Bruno, härstammade från Västergötland. Den avgörande frågan var nu om denne Olof Bruno och hans hustru hade svensk eller tysk härstamning.

Mina forskningar i detta ärende bedrevs i huvudsak under 1940-talets första tre år och resulterade i att jag definitivt kunde leda i bevis att Franz Berwalds moder såväl på fädernet som på modernet var av rent svensk extraktion. Jag kunde slutligen sammanfoga ett svenskt släktregister, som sträckte sig tillbaka till sekelskiftet 1600, och jag beslöt också att upprätta ett särskilt stamträd över de svenska förfäderna.

I den tilltänkta biografien, vars tre första kapitel skrevs under 1940-talets två sista år, ingick genealogin som kapitel 2. Biografien var emellertid avsedd även för en större allmänhet utanför fackkretsarna, och jag indelade därför detta arbete i två avdelningar: en kanske något mera lättläst historisk översikt och en kom-

mentardel med källhänvisningar. Mina undersökningar rörande de svenska förfäderna är här i detalj redovisade.

Beträffande uppgifter om de tyska förfäderna hänvisas till de Berwaldska familjearkiven (FA) i Tyskland och Sverige. Det svenska FA har fötostatkopierats av Berwald-kommittén, liksom docent F R Berwalds brevväxlingar i ämnet.

Efter 150-årsjubileet 1946 av Franz Berwalds födelse, vilket medförde ett starkt ökat intresse för hans musik, färdigställde jag det genealogiska kapitlet och dess stamträd. Därefter tog jag (1949) kontakt med ett bokförlag i syfte att få den planerade biografien publicerad — med negativt resultat. Året därpå föreslog jag samma förlag att åtminstone publicera det genealogiska avsnittet med tanke på de nya rön om Berwalds härstamning som ingick däri. Åter var svaret negativt — och först under senhösten 1967 lyckades man vid förlaget (efter hot om juridiska åtgärder) »återfinna» mitt manuskript, som under en stor del av mellanliggande tid uppgetts ha »förkommit».

Manuskriptet kom med andra ord tillrätta kort före 100-årsminnet av Franz Berwalds död 1968. Jag är huvudredaktören mycket tacksam för att utrymme för mina undersökningar om Berwalds stamträd kunde beredas i detta års STM. Den korta tid som stod till buds mellan manuskriptets återfinnande och tiden för dess leverans till STM-redaktionen har endast medgivit vissa detaljkontroller beträffande sakuppgifter och språkbehandling, däremot inte den fullständiga genomgång och omarbetning som författaren helst hade velat utföra.

DE KONTINENTALA GRENARNA

Den gamla musikersläkten Berwald har troligen utgått från det lilla Bärwalde i Neumark, som ligger vid järnvägen Küstrin–Stettin, ungefär 65 km nordost om Berlin. En liten å, Kuritz, flyter förbi här på sin väg till Oder. Det hela verkar smått, idylliskt och lantligt.

Bärwalde, som grundades under slutet av 1200-talet av den askaniske fursten Albrecht III, nämndes som stad 1298 och fick från början en klar och klok stadsplan. En mur av granitblock byggdes från början runt om hela staden. På 1300- och 1400-talen höjdes denna imponerande mur med hjälp av tegelstenar till sju meters höjd. En rad torn, däribland ett kruttorn liksom i Prag, satte också sin prägel på stadens konturer.

Under varje sekel utsattes Bärwalde för de svåraste påfrestningar. Eldsvådor, pest och krig ödelade den lilla staden den ena gången efter den andra. Elden härjade svårt på 1300-talet; 1433 brändes staden av husiterna; 1558 brann den ner till grunden, och under trettioåriga kriget utsattes den för så hemska öden, att där tex 1637 inte bodde en levande själ. Pest och eld hjälpte de kejserliga att utplåna liv och hus.

Strax innan hade Bärwalde emellertid, originellt nog, redan kommit att spela en roll i Sveriges historia. Det var nämligen här, som Gustaf II Adolf

slöt det viktiga fördraget med Richelieu vilket bl a skaffade Sverige 400 000 riksdaler årligen i subsidier från Frankrike under fem års tid mot det att Gustaf Adolf skulle bekämpa de kejserliga med minst 36 000 man i Tyskland. Traktaten underskrevs i Bärwalde den 13 januari 1631 av konungens befullmäktigade ombud, Gustaf Horn och Johan och Carl Banér, efter förhandlingar även från konungens sida med franska sändebudet, baron Hercules de Charnacé. Två dagar senare lämnade konungen i Bärwalde sin försäkran om neutralitet för kurfursten av Bayern och katolska ligan, och den 16 januari ratificerade han fördraget. [1]

Redan ett sekel tidigare hade emellertid Berwaldsläkten gjort sig känd — till en början dock inte på musikaliskt område. En betydande boktryckare vid 1500-talets mitt hette Jakob Berwald, och den tyska grenen av släkten räknar ännu i dag med Bärwalde som ursprungsorten och Jakob Berwald som en av stamfäderna. Så länge något motbevis inte kan framläggas mot dessa två påståenden, kan man ju också acceptera dem som godtagbara hypoteser.

Denne Jakob Berwald kom att spela en viss roll i protestantismens historia. På 1530-talet och fram till 1570 var han verksam som boktryckare i Leipzig, och det var till honom Luther sände en av sina förtrogna för att inhämta hur man skulle förfara för att kunna trycka Luthers skrifter. Den förtrogne, Urban Gaubisch från Ortrandt, var fö en förrymd augustinermunk, som efter flykten från klostret hade bekänt sig till Luthers lära, och när han hade lärt sig det revolutionerande nya hantverket hos Jakob Berwald i Leipzig, kunde han sedan i Eisleben trycka de två första banden av Luthers skrifter. [2]

Vi vet inte om Jakob Berwald har visat prov på någon musikalisk begåvning, men det är tydligt, att han var en framstående boktryckare. Om hans närmast följande efterkommande vet vi inte heller någonting — ja, om deras namn är okända. Det är först på 1630-talet som Berwaldsläkten sedan framträder i historiens ljus. Frågan är då hur många generationer, som har sjunkit ner i det förborgade mellan Jakob boktryckare och den förste kände Berwald på 1600-talet.

Om Jakob Berwald redan 1539 var känd som boktryckare i Leipzig, bör han väl ha varit född kanske någon gång mellan 1500 och 1510, kanske rentav tidigare. Hans lärning, Urban Gaubisch, var född 1502, och alldeles otänkbart är det ju inte, att den förrymde munken var äldre än sin lärare och mästare i boktryckeriets ädla konst. Det förefaller emellertid vara troligare att Jakob Berwald antingen har varit den äldste av de två eller också ungefär jämngammal med Gaubisch. Som boktryckare var han verksam ända till 1570, och hans boktryckaremärke visar en björn i en skog. Staden Bärwaldes

vapen visar ett lövträd i silver på grön botten med två björnar som — en från vardera sidan — reser sig upp mot trädet.

Utgår man från att Jakob boktryckare var född ungefär 1500–1510 så har troligen tre generationer efter honom och fram till 1630-talets slut dykt ner under historiens vågryta. Det är teoretiskt möjligt, att to m fyra generationer på detta sätt har försvunnit för oss, men det troligaste är nog, att giftermålen ingåtts ungefär i trettioårsåldern eller den senare tjugooårsåldern. Räkna vi Jakob som en första generation, skulle då en andra generation ha sett dagen på 1540-talet, en tredje generation på 1570-talet och en fjärde de första åren av 1600-talet. Om andra och tredje generationerna har vi ingen kännedom, men beträffande den fjärde kan man sluta sig till ett och annat. Det finns tecken, som tyder på att släkten — eller åtminstone någon del av den — i början på 1600-talet skulle ha varit verksam i Pommern, och med ganska stor säkerhet vågar man gissa att denna generation visat tecken på musikalisk begåvning, eftersom den följande generationen är fullt utbildad på yrkesmusikaliskt område.

I och med den (förmodligen) femte generationen kommer vi återigen in på fast historisk mark och lär känna den musikaliske stamfadern till denna betydande släkt: Daniel Berwald d.ä. Hans efternamn stavades efter tidens sed ungefär som det föll sig och fick ibland formen Bärwald, ibland formen Beerwald, osv. Stavningen med »ä» har sedan bibehållits av de tyska grenarna, medan de nordiska grenarna fasthållit vid stavningen med ett »e».

Daniel Berwald d.ä. föddes ca 1638 och kom, troligen norrifrån, till Königsberg i Neumark — en något större och framförallt mera betydande stad än det lilla Bärwalde som inte låg långt därifrån. Stamorten hade då nyligen skövats till grunden. Förmodligen var Daniel d.ä. gift redan vid sin ankomst till Königsberg. Vad hans första hustru hette är obekant. Troligen avled hon i unga år, och Daniel gifte om sig med jungfru Ursula Braun. Även hon dog tidigt — närmare bestämt den 25 januari 1676, enligt kyrkböckerna i Königsberg — och den, såvitt man kan se, fortfarande barnlöse änkemannen var då ungefär 38 år gammal. Till all lycka gav han inte upp utan giljade två år senare för tredje gången — den gången då det brukar bli gillt — och härmed vann han stor framgång, även socialt.

Daniel d.ä. innehade emellertid redan dessförinnan en aktad post i Königsberg. Han var en uppburen yrkesmusiker och anställd som Kunstpfeifer vid kyrkan, liksom flera av Johann Sebastian Bachs förfäder i andra städer. Därmed intog han positionen som en sorts stadsmusikdirektör, som under sig hade andra musiker och tillsammans med dessa skulle blåsa två gånger om dagen från kyrktornet.

Den unga dam, som blev hans tredje hustru, hette Anna Maria Krapp. Kyrkböckerna har tyvärr inte mycket att säga om henne. Man vet emellertid att hon gifte sig med Daniel Berwald d.ä. den 23 september 1678. Och en hel del kan man i övrigt våga sluta sig till. Troligen har jungfru Krapp tillhört en förnäm och uppburen familj i Königsberg. Enligt några gamla aktstycken i Königsberg skulle både familjen Krapp och familjen Berwald ha begravts »i gången till predikstolen mitt emot Hr Krapps Epitaphium» — dvs inne i själva kyrkan. Man brukar inte heller få en minnestavla i en kyrka om man inte har utträttat någonting av betydelse. Förmodligen har svärfadern Krapp varit en inflytelserik och förmögen man, som kanske bl a uppträtt som någon tacknämlig donator till kyrkan. Genom sitt giftermål med Krapps dotter Anna Maria har Daniel Berwald uppenbarligen vunnit ytterligare i anseende och nått ett högre socialt plan. Det räcker nämligen inte att motivera att han begravts i själva kyrkan med det förhållandet att han var anställd i kyrkans tjänst. Stadsmusikerna fick annars aldrig sitt vilorum i templet. Men inte bara Daniel d.ä., utan även hans förra fru, Ursula Braun, och hans första svärdotter, begrovs i kyrkan. Troligen har familjen Berwald också ärvt ett hus efter svärfadern.

Med Anna Maria Krapp fick Daniel Kunstpfeifer fyra barn, alla söner. Den äldste, som döptes den 27 augusti 1679, fick namnen Johann Gottfried och kom sedan att fortsätta i faderns fotspår på den musikaliska huvudlinjen inom Berwaldsläkten. Av hans yngre bröder döptes Daniel d.y. den 16 februari 1682, David den 8 mars 1685 (Bachs och Händels födelseår) och Christian Friedrich den 20 juni 1688. Bland faddrarna finner man påfallande många från Wildenbruch i Pommern, varför man kan tillåta sig att gissa, att fadern har kommit från denna trakt till Königsberg. Modern, Anna Maria Krapp, har som synes inte avlidit före den 20 juni 1688. Om Daniel d.y. och hans två yngre bröder vet man inte mycket. Det kan ju tänkas, att de också varit verksamma på musikaliskt område, men något belägg härför kan inte återfinnas. [3]

Desto mer känner man dessbättre till om den äldste i syskonraden, Johann Gottfried Berwald d.ä. Hans fader, Daniel d.ä., avled den 8 februari 1691 vid ungefär 52 års ålder. Äldste sonen, Johann Gottfried, var då elva och ett halvt år gammal och den yngste, Christian Friedrich, två år och fyra månader. Den musikaliske fideikommissarien fick troligen ganska tidigt en efter tidens stränga seder grundlig musikalisk uppfostran och fick även han lära sig att traktera nödiga blåsinstrument. Fadern torde emellertid först ha fått minst *en* efterträdare som fast anställd Kunstpfeifer, men när sonen Johann Gottfried hade vuxit upp och dokumenterat sin skicklighet, fick han samma an-

ställning i kyrkan. Det är tydligt, att han även i övrigt har intagit en bemärkt ställning i Königsberg — kanske i någon mån tack vare sin härkomst på moderns sida. Han var tex husägare och avancerade bl a till Gerichtsassessor, dvs en sorts illitterat rådmän, och bekläddes dessutom med andra förtroendeposter. Bl a blev han »Unterprovisor» både i Klosterkyrkan och Johanneskyrkan och fick därmed troligen någon sinekur, som bara torde ha fordrat en mindre krävande förvaltningsverksamhet.

Gamla arkivhandlingar i Königsberg vitsordar också Johann Gottfried d. ä:s musikverksamhet. På ett ställe nämnes han som »Gerichtsassessor und Musikus» och uppges ha döpts den 10 augusti 1679. I ett annat sammanhang finner man följande notis: »slutligen bör man inte glömma att nämna, att i kyrkan anställts såväl en särskild organist som även en Musicus Instrumentalis, vilken senare äger att, tillsammans med sitt folk, blåsa två gånger dagligen från tornet. Sådana voro Anno 1721 Hr David Kehle, Gryphiswald [Greifswald] Pommern och Joh. Gottfr. Bärwaldt, Regismontan [det latinska namnet på Königsberg].»

Johann Gottfried d. ä. hade det alltså bra förspänt. Han var en allmänt aktad förtroendeman i staden och en god musiker. Vid 27 års ålder gifte han sig med Maria Elisabeth Vulpini, som på ett annat ställe i de gamla handlingarna kallas Vulinin. Hon dog emellertid vid 29 års ålder (den 5 januari 1709) och den knappt trettioårige änkemannen gifte tio månader senare om sig med Elisabeth Sophia Lüder, som döptes i Königsberg den 18 januari 1692 och alltså 1709 bara var sjutton år gammal. Med henne fick Johann Gottfried d. ä. åtminstone två barn, nämligen sönerna Johann Friedrich och Joachim Friedrich, och återigen blev det nu »fideikommissarien», som fortsatte på den musikaliska huvudlinjen.

Johann Gottfried d. ä. avled den 8 april 1732 och blev alltså liksom sin fader bara 52 år gammal. Mot slutet av sitt liv har han tydligen måst kämpa med ekonomiska svårigheter. En arkivnotis i Königsberg berättar, att »Bärwald, Gerichtsassessor och Kunstpfeifer, skall ha ådragit sig idel skulder på sitt hus, då han på sistone icke alls kunnat göra sådana förtjänster som tidigare.»

Vid hans frånfälle var Johann Friedrich en ung man på tjugoeft år. Han föddes nämligen den 18 (möjligen den 22) mars 1711 och hans broder Joachim Friedrich sju år senare. Från den sistnämnde utgår de ännu kvarlevande tyska grenarna, som emellertid inte visat några musikaliska anlag till skillnad från de nordiska grenarna. Joachim blev bryggare, hans son Friedrich Wilhelm (1754–1829) apotekare och dennes son Karl (Carl) Friedrich (1797–1871) först apotekare liksom fadern och sedan gasverksdirektör i Berlin. Det

var med denna familj, som Franz kom i intim beröring under sin vistelse i Berlin 1829–1841. Själv härstammade han i rakt nedstigande led från Johann Friedrich, som gav upphov till de nordiska grenarna, och alla dessa fortsatte på den musikaliska linjen. [4]

Johann Friedrich blev en förträfflig musiker liksom sin fader och sin farfader, och han valde den under början och mitten av 1700-talet särskilt gouterade flöjten till sitt huvudinstrument. Det gjorde som bekant även Fredrik den store, som var ett år yngre än Johann Friedrich, och det är följande tydligt, att det musikaliska hovet i Potsdam sedermera kom att bidra till att den viktiga Berwaldgrenen blev svensk.

Innan dess hade huvudlinjen emellertid trängt in i Danmark. Johann Friedrich, som tycks ha lystrat till en maning från ovan med innebörden »föröka dig och uppfyll Norden med musiker!», gifte sig fyra gånger och fick sammanlagt — om man vill vara lika noggrann i räkningen som hans närmaste svenska avkomlingar — tjugofem barn. I själva verket kan man emellertid bara räkna tjugoeft barn, eftersom fyra var dödfödda — och av dessa tjugoen avkomlingar dog tio efter några få år eller bara efter några månader. Bristen på hygien och medicinska kunskaper balanserades som bekant på den tiden av en livlig nativitet, och elva av Johann Friedrichs många barn lyckades nå mogen ålder.

Han gifte sig först med jungfru Susanne Gée, som var född den 6 augusti 1713 i Rosso i Neumark, och med henne avflyttade han från födelseorten och beslöt att pröva sin lycka i konungariket Danmark. Här slog han sig först ned i Köpenhamn, och i den danska huvudstaden — där hovkapellet under 1600-talet hade vunnit mäktigt anseende under den store Heinrich Schütz' egid — föddes hans äldste son, Johann Gottfried d. y., den 6 september 1737. Johann Friedrich lyckades visserligen inte få någon anställning i det danska hovkapellet, men han höll fast vid Danmark och flyttade inte långt efter sonens födelse till den lilla danska byn Hohenaspe i Holstein, som regerades från slottet Breitenberg. I Hohenaspe föddes sonen nr 2, Christian Friedrich Georg, som blev Franz' fader, och i sina efterlämnade papper har han synnerligen noga angett födelsetiden: »Anno 1740 d. 14:de augusti föddes jag, *Christian Friedrich Georg Berwald*, söndag morgon kl. 6 i Hohen Aspe, och döptes den 16:de.»

Ungefär ett år senare styrde den rastlöse och ivrigt verksamme Johann Friedrich sin kosa till Sleswig, som då också hörde till Danmark. Kulturen uppvisade där en intressant blandning av tyska och danska influenser. Här föddes det tredje barnet, dottern Carolina Friderica Sophia Ludevica (den 21 september 1742) liksom två yngre döttrar — tvillingar, som dog efter ett

respektive två år — och sonen Friedrich Adolph (den 15 november 1748). Efter ett missfall året därpå — fö det tredje i detta äktenskap — dog hustrun den 27 mars 1750, 36 år gammal. Från detta äktenskap utgick två med tiden ryska linjer och den viktigaste svenska grenen.

Samma år, alltså 1750, gifte Johann Friedrich om sig med en adertonårig ungmö, Agneta Elisabeth Rode, och med henne fick han noga räknat sex barn — men nummer två var dödfött, och de två följande, en dotter och en son, dog i respektive femte månaden och åttonde året. Mogen ålder nådde däremot den äldste sonen i detta äktenskap, Anton Christoph (född den 29 augusti 1751) och barnen nr 5 och 6 i samma äktenskap, Friedrich Albrecht Carl (född den 12 december 1755) och Christina Sophia (född den 11 juli 1757). Strax därpå dog Agneta Elisabeth — tydligen i barnsäng, den 20 juli 1757, bara 25 år gammal — och den 46-årige änkemannen gifte då om sig med hennes tre år äldre syster, Maria Eleonora Rode.

Från det andra äktenskapet utgick bl a en dansk gren och från det tredje en ny svensk sådan genom Maria Eleonoras förstfödde, Georg Johann Abraham, som såg dagens ljus den 29 (26?) juni 1758. Två år senare föddes Christian Ludwig Isac och fyra år därefter Charlotta Friderica. Fyra andra döttrar dog i resp andra, andra, fjärde och tredje året och en son i tredje månaden, och Maria Eleonora avled liksom systemen i barnsäng men hann åtminstone bli fyrtio år gammal. Johann Friedrich, som nu var 59 år gammal, slog sig emellertid fortfarande inte till ro. Efter sin tredje hustrus död flyttade han med sin stora barnskara till Ludwigslust, som var Mecklenburg-Schwerin-hertigens residens i en vacker, skogrik trakt. Orten hade förut hetat Kleinow men döptes 1754 om till Ludwigslust av hertig Christian Ludwig II, som på 1720-talet hade byggt ett jaktstolt i denna natursköna trakt. År 1764 förlade hertig Friedrich sitt residens till Ludwigslust, där ännu en luthersk stadskyrka uppfördes i stil med ett grekiskt tempel, och decenniet därpå byggdes ett nytt stolt i byn, åtföljt av en latinskola.

Från 1770 återfinns man den virile Johann Friedrich som första flöjtist i Mecklenburg-Schwerins hovkapell i Ludwigslust, där hertig Friedrich framstod som en verksam gynnare av musiken och dess utövare. Det var meningen att hertigen skulle leva något sparsammare och mera idylliskt lugnt i Ludwigslust än i Schwerin. Sitt hovkapell ville han emellertid inte undvara och trots sina begränsade ekonomiska tillgångar efter sjuårskriget — i Sveriges historia kallat Pommerska kriget — försökte han på många sätt höja kapellets konstnärliga nivå. Han var mycket noga med att besätta orkesterns lediga platser med de bästa musiker, som stod att uppdriva, och han understödde också deras fortsatta utbildning och ingrep ofta som en godmodig

patronus i deras tvister och familjeliv. Han stod fadder till deras barn och kunde hota deras grälsjuka hustrur med tukthus, och han såg också till att hans hovkapellister skulle få en högre social ställning än den vanliga för sådana musiker, som — liksom exempelvis Haydn och hans kapellister i Eisenstadt — var helt beroende av furstens godtycke. Hovkapellisternas löner var emellertid blygsamma även i Ludwigslust, och musikerna försökte därför i görligaste mån att skaffa sig extraförtjänster. Det var inte heller ovanligt, att de gifte sig med hovsångerskorna, varvid familjernas inkomster ibland kunde fördubblas.

Hovkapellisterna i Ludwigslust hade ett ansträngande arbete. De skulle svara både för de dagliga konserterna och kyrkomusiken och för teater- och taffelmusiken, men deras ambition var stor och nyrekryteringen och övningarna omsorgsfulla, och efter någon tid betraktades detta kapell rentav som ett av de bästa i Tyskland. Flera av dess skickligaste medlemmar gjorde också uppmärksammade gästspel utomlands, bl a i Sverige.

När Johann Friedrich vid 59 års ålder antogs som första flöjtist i detta hovkapell, var han uppenbarligen alltså en förstklassig virtuos på sitt instrument, och bland sina introduktörer kunde han bl a räkna sin då trettioåriga äldste son, Johann Gottfried d. y., som något tidigare samma år (1770) hade blivit anställd som violinist i samma kapell. Fadern fick 200 riksdaler och en mycket enkel bostad som lön för sin tjänst i kapellet. Detta förslog givetvis inte för den talrika familjen, men hertigen anställde honom dessutom som inspektör för sin klädesfabrik, vilket upphjälpte situationen. Efter några år friade Johann Friedrich för fjärde gången. Helt säkert behövde han också ett kvinnligt stöd för de många barnen, och ett sådant fann han i en änka, som då hette Strallman och var dotter till en registrator vid namn Beyer. Med henne fick han ytterligare två barn — en dotter, som dog i tredje månaden, och till sist sonen Friedrich Wilhelm Carl, som föddes den 28 februari 1776. Fadern var då 65 år gammal. Man får säga, att han gjorde vad på honom ankom, i varje fall ur nativitetssynpunkt. Helt säkert var han emellertid också en utmärkt musiker, och han hade ju också gott påbrå i detta hänseende. De tonkonstnärliga anlagen ärvdes sedan i rikt mått av många av hans efterkommande. Själv dog han den 11 juni 1789 i den dåförtiden höga åldern av 78 år.

Den äldste sonen i hans barnskara, Johann Gottfried d. y., var den som först gjorde sig bemärkt som en mångsidig och mycket skicklig musiker. Han hade, som redan nämnts, antagits som violinist i hovkapellet i Ludwigslust 1770, strax före faderns ankomst dit, och han utvecklades inte bara till en framstående utövande musiker utan även till musikteoretiker och framförallt

komponist. Året efter det han fått plats som hovkapellist i Ludwigslust gifte han sig med Christiana Auguste Hartmann von (från) Trier och fick tre barn med henne — en son och två döttrar. Sonen blev med tiden ryttmästare i Blüchers husarregemente; den första dottern, Luzie, gifte sig 1798 med en son till stadssekreteraren Hintze i Plau i Mecklenburg; hennes man blev rysk »kronapotekare» i S:t Petersburg men dog i nervfeber redan 1807 vid 36 års ålder och efterlämnade hustru och fem barn. Med denna sin kusin Luzie sammanträffade Franz vid sitt gästspel i S:t Petersburg 1819. Hennes yngre syster gifte sig med en hovmedikus Klaffel i Mecklenburg. [5]

Bland Johann Gottfried d. y:s kompositioner kan nämnas ett par sinfonior, ett offertorium och en solokantat. J. G. I. Breitkopf annonserade 1764 »1 Sinfonia för 16 gl.» av »Behrwaldt in Berolino» och i ett tillägg till samma katalog (1770) »1 Sinfonia a 3 Clar. e Tymp., 1 thl.». Troligen har Johann Gottfried d. y. utbildat sig till violinist i Berlin, och förmodligen är det han, som är de nämnda sinfoniornas upphovsman. En sinfonia för stråkorkester i manuskript av »Berwaldt» har återfunnits i Darmstadts bibliotek och Gerber uppger 1790 i sitt »Lexikon der Tonkünstler», att »Berwald, en omkring 1764 i Berlin bosatt tonkonstnär, vid samma tid blev känd genom olika symfonier i manuskript». Ett »Offertorium av Berwald» framfördes vid flera tillfällen i Ludwigslust 1811–1814. Det är ganska troligt, att dessa verk har Johann Gottfried d. y. till upphovsman. Solokantaten, som säkerligen är hans verk, anges i en välformulerad dedikation vara komponerad av »Berwald junior» och tillägnad prins Friedrich Franz vid prins Friedrich Ludwigs födelse den 13 juni 1778. Stilen är senbarock och erinrar något om Johann Sebastian Bach. Intressant nog vill tonsättaren här framställa sig som »en äkta obotrit», vilket möjligen skulle kunna tyda på att han även hade något gammalt slaviskt blod. Obotriterna var nämligen ett slaviskt folk, som under den äldre medeltiden var bosatt i det nuvarande Holstein och Mecklenburg. Men kanske är det troligare, att Johann Gottfried bara har velat använda denna beteckning i överförd bemärkelse för att antyda sin underdåniga samhörighet med huset Mecklenburg-Schwerin. Uttrycket »*äkt*a obotrit» förefaller då förstås en smula överdrivet. I detta sammanhang förtjänar också erinras om att Johann Gottfried d. y:s och alltså även Christians moder hette Susanne (Susanna) Génée — ett namn, som trots hennes födelseort i Neumark snarare tyder på fransk än på tysk härstamning (eventuellt har hon tillhört en fransk hugenottsläkt; något bevis härför har dock icke kunnat finnas).

Johann Gottfried d. y. var verksam i Ludwigslust åtminstone t o m juni 1778. Sedan inträffade någon sorts familjekalabalik. Han skilde sig i varje fall från sin hustru och flyttade till Ryssland — troligen från början till S:t

Petersburg. Här gifte han om sig med en numera okänd dam och fick ytterligare en son och en dotter, men inte heller detta äktenskap passade honom, och han skilde sig därför för andra gången, varpå denna hustru för sin del gifte om sig med en annan man. Den orolige men uppenbarligen mycket begåvade Johann Gottfried d. y. dog omkring 1814 i S:t Petersburg, och från hans båda äktenskap utgick två ryska grenar av den vidsträckta familjen Berwald. Ingen av dessa har emellertid uppvisat några utpräglade musikaliska anlag och den musikaliska huvudlinjen fick i stället fortsätta i Sverige med utgångspunkt från Johann Friedrichs andre son Christian Friedrich Georg.

Om de övriga vuxna barnen i Johann Friedrichs första äktenskap vet man inte mycket. Det musikaliska påbråt har i varje fall inte tydligt kommit till uttryck hos Carolina (Caroline) Frederica Sophia Ludevica och Friedrich Adolph. Den förra synes ha avlidit 1825.

Bland de tre vuxna barnen i Johann Friedrichs andra äktenskap framstår nr 2, Friedrich Albrecht Carl som ett relativt oskrivet blad. Äldste sonen i denna grupp, Anton Christoph, har återfunnits som dansk präst och har alltså ägnat sitt liv åt den lutherska kyrkan i det land som sett honom födas. Han fortsatte m a o en dansk linje efter Johann Friedrich. Enligt kyrkböcker i Danmark skulle Anton Christoph vara född i Sleswig 1750. Årtalet stämmer inte med släktens egna uppgifter, och eftersom dessa är så noggranna att de anger den 29 augusti 1751 som datum, får man väl luta åt antagandet att den danske kyrkskrivaren liksom sina kolleger i andra länder inte har varit mera noggrann än att han »rundat av» året till ett lustrum-tal, vilket var ganska vanligt ända fram till 1800-talet.

Ett danskt kyrkligt uppslagsverk (se kommentarerna) meddelar, att Anton Christoph efter teologiska studier i Kiel och Bützow först blev Catechet och Hospitalspräst i Elmshorn 1778, nio år senare diakon och slutligen Sognepräst i Kaltenkirchen. Han uppges här tydligt nog vara »Søn af Stads- og Hofmusikus p. Ludwigslust». Sin kyrkoherdesyssla skötte han till sin död vid 67 års ålder. [6]

System Christina (Christine) Sophie ägnade sig liksom sina halvbröder åt musiken. Redan som flicka visade hon prov på god röst, och fadern, Johann Friedrich, beslöt att hon skulle utbildas till sängerska. Genom sin goda kontakt med hertigen kunde han också genomdriva att dottern redan i sjutton-årsåldern blev anställd som hovsängerska i Ludwigslust. Två år senare började emellertid hennes hälsa att vackla, och rösten tycks samtidigt ha försämrats. Fr o m 1779 står hon inte längre upptagen i statskalendern. Antagligen har hon då måst träda tillbaka. Det är möjligt, att hon senare kom till Sverige

tillsammans med sin halvbroder Georg Johan Abraham på 1780-talet. I så fall finns det belägg för att hon ingalunda visade prov på den berömda Berwaldska musikbegåvningen — låt vara kanske på fysiska grunder. En dansk (?) musikkritiker har i brev till Cramers »Magazin der Musik» 1786 recenserat första framförandet av Händels »Messias» av Musikföreningen i Köpenhamn samma år (27 april). Sopranpartiet utfördes därvid av »den svenske Jomfru Berwald», som fick en ganska dräpande kritik: »Mamsell Behrwaldts sång är ofta icke att kalla sång, och i hennes fädernesland, säger man, har hon icke förmått uppehålla sitt rykte. — Därtill gjorde hon hela tiden förskräckliga grimaser och böjningar med huvudet.» Hon gjorde alltså i mogen ålder inte skäl för det gamla musikernamnet. Men så gjorde nästan alla hennes halvbröder det så mycket mer, först framförallt Johann Gottfried d. y. och *Christian* Friedrich Georg, Franz' fader — men sedan även *Georg Johan Abraham* och *Friedrich Wilhelm Carl*. Från Georg, som var 18 år yngre än halvbrodern *Christian*, härstammar den andra svenska grenen, som likaledes visade stor musikalisk begåvning.

Liksom sina äldsta halvbröder, Johann Gottfried d. y. och *Christian*, utbildades också Georg till violinist, men hans håg stod mera till fagotten, som mot slutet av 1700-talet började bli ett modernt soloinstrument. Troligen fick han redan i Ludwigslust och Schwerin en så utmärkt lärare i fagottspelning som Gottfried Kuntze, som var europeiskt ryktbar och nämndes i både dåtida lexikon och musikbrev. Inom kort hade Georg utvecklats till en fagottvirtuos av internationella mått, och snart började han t o m övertrumfa sin lärare. Den ungefär jämnåriga engelske musikhistorikern och tonsättaren Thomas Busby nämner Georg Berwald som en av samtidens fem mest berömda fagottister. [7]

Till Sverige kom Georg 1782. Han var då redan en ryktbar ung man på 24 år. Det svenska hovkapellet, som vid denna tid leddes av bl a den tyske tonsättaren och kapellmästaren Johann Gottlieb Naumann, skulle med anledning av det nya operahusets invigning i september 1782 utökas med några förstklassiga, internationellt betydande musiker, och som fagottist rekommenderades då den unge Georg Berwald — troligen av sin halvbror *Christian*, som nämligen redan tillhörde hovkapellet i Stockholm sedan tio år tillbaka och nu var en acklimatiserad svensk medborgare på ett par och fyrtio år.

Första gången Georg tycks ha låtit höra sig solo inför en större allmänhet i Stockholm var söndagen den 23 november 1783 i stora riddarhussalen. Dirigent var den italienske hovkapellmästaren i Stockholm, Francesco Antonio Uttini, och Georg, som enligt notis i Stockholmsposten kallades »Berwald d. y.», blåste dels en fagottkonsert och dels ett fagottsolo i en kvartett

(någon egentlig musikkritik återfinnes inte i Sveriges dagliga tidningar förrän under nästa sekel). Enligt dåtida huvudstadstidningar har Georg Berwald även den 12 februari 1786 framträtt som fagottsolist med orkester. Lokalen, veckodagen och dirigenten var de samma som förra gången, och konserten gavs »till förmån för Kgl. Hof-Musicus Berwald den yngre», som liksom tidigare lät »höra sig uti en Solo-Concert för fagotto».

Trots sin speciella ryktbarhet som fagottist växlade Georg emellertid instrument i hovkapellet redan ett år efter sin ankomst dit, dvs 1783. Antagligen har han fått bättre villkor som violinist. I varje fall anställdes han som sådan 1783 och framträdde sedan som fagottist huvudsakligen i krävande solouppgifter, bl a på de konserter, som han senare arrangerade för sin unge sons, Johan Fredriks räkning.

Johan Fredrik blev ännu mera ryktbar än sin fader Georg, och man kan nog påstå, att han inför sin samtid framstod som den mest lysande representeranten för den gamla musikersläkten Berwald. Redan den 4 december 1793, när han knappt var sex år gammal, framträdde han som underbarn med sin violin och spelade ett Adagio och Rondo av Pleyel. »Så väl musikkännare som älskare funno sig på det högsta överraskade att hos ett barn i den åldern märka sådan skicklighet och så god execution vid ett adagio, som man icke förmodade», skriver en samtida. Johan Fredrik kallades på affischer och i tidningsnotiser »unge Berwald» medan Georg nu fick heta »Berwald senior». Det var den aldrig oföretagsamme senior, som hade arrangerat konserten »till förmån för Hr Joh. Fredr. Berwald», och själv spelade fadern en fagottkonsert av Grenser. Hovkapellet medverkade denna gång under ledning av Edouard Du Puy, som ännu så länge bara var anställd som violinist i kapellet. Ett stycke in på 1800-talet (1812) blev han emellertid hovkapellmästare i Stockholm, och originellt nog kom han efter sin död att efterträdas på denna förnämliga plats just av f d underbarnet Johan Fredrik Berwald.

Under 1800-talets första decennier var sålunda Johan Fredrik den mest berömde representeranten för släkten Berwald, medan kusinen Franz inom musikkretsarna i Stockholm betraktades med en viss misstro och avoghet och ansågs vara egensinnig och delvis obegriplig. Förhållandet mellan kusinerna var fö inte alltid det bästa.

Det skulle emellertid komma tider, när kusinernas betydelse blev omvärdad. Johan Fredriks snabbt uppstigande sol började dala redan på 1820-talet, och när han dog, 1861, kunde August Blanche bl a skriva: »Glömd var den gamle kapellmästaren; det var som hade han för länge sedan vandrat sin väg.» Alla hans många kompositioner, som var hållna i »tidens smak» och för det mesta saknade djup och originalitet, bleknade också fort, och

hans violinistiska karriär glömdes lika snart. Johan Fredriks och Franz' levnadsöden är ganska lärorika även för dem, som vill studera värdet av samtidens uppskattning av konstnärliga strävanden. [8]

Man kan emellertid inte frångå Johan Fredrik en betydande musikalisk begåvning — låt vara inte som tonsättare men i varje fall som utövande musiker. Både i Sverige, Norge, Danmark, Finland, Ryssland, Tyskland och Österrike vann han stort rykte som violinist och fick glänsande recensioner och utförliga omnämnanden i lexikon och musikhistoriska verk och tidsskrifter. Han var något av en världsberömdhet uppe i Stockholm. Lika durkdriven var han dock inte som hovkapellmästare, men under sitt första decennium som sådan gjorde han många goda insatser vid Kungl. Teatern, och både som solist och stråkkvartettprimarie hävdade han sig ett gott stycke in på 1800-talet. Från 1820-talets mitt förvandlades han emellertid successivt till en prudentlig hovman.

Johan Fredriks konsertturnéer på 1790-talet dirigerades skickligt av fadern, Georg, som för varje sådan resa måste begära ny tjänstledighet som hovkapellist i Stockholm. Jämmt 1800 tröttnade emellertid höga vederbörande på dessa ständiga permitteringar, varpå Georg i december resolut begärde sitt avsked och styrde kosan till Köpenhamn. Där var han bl a med om striderna mellan danskarna och engelsmännen, men kort därefter flyttade han till tsarens på sitt sätt musiksölösande metropol och anställdes vid kejserliga kapellet i S:t Petersburg. Det är tydligt, att hans skicklighet också värdesattes, eftersom han bl a avancerade till direktör vid filharmoniska sällskapet i den ryska huvudstaden.

I S:t Petersburg träffade Georg också sin halvbroder Johann Gottfrieds dotter Luzie, som sedan 1807 var änka efter apotekaren Hintze. Hon hade fem barn och två halvsyskon att sörja för och när onkel Georg hade bosatt sig i den ryska metropolen, flyttade hon med sin familj till hans hus och skötte det gemensamma hushållet. Helt säkert blev han ett nyttigt manligt stöd i detta hem ända till sin död den 27 januari 1825. Han var då 66 år gammal.

Den svenska Berwaldlinjen nr 2, som alltså utgick från Georg, forlöppte i ytterligare två generationer och ändade med Johan Fredriks tre döttrar. Den berömde violinisten och tonsättaren gifte sig 1817 med den finländska sångerskan Mathilda Charlotta Cohn, som var född i Helsingfors och 1834 utnämndes till första hovsångerska i Stockholm. På 1830-talet framträdde hon även på estraden och deltog ofta vid sin mans, numera hovkapellmästarens konserter. Deras tre döttrar, Fredrique, Julia Mathilda och Hedvig Eleonora, utbildades av modern till aktningsvärda sångerskor. Den äldsta fick tillsammans med föräldrarna bl a framträda vid en konsert 1833 på kung-

liga operan i Berlin inför bl a Spontini och därpå inför den danska kungafamiljen i Köpenhamn, och alla döttrarna medföljde föräldrarna på en turné till Finland 1842. Modern och döttrarna vann nya framgångar i Köpenhamn 1844, och tre år senare gjorde familjen succé i Berlin, där bl a Wagner dirigerade orkestern. I Stockholm prisades systrarna även för sin tolkning av folkvisor, arrangerade för damtrio.

Fredrique lämnade emellertid det aktiva musiklivet efter sitt giftermål med en ritlärare. Den yngsta, Hedvig Eleonora, gifte sig 1850 med den tyske cellisten Theodor Sack, som då var anställd i hovkapellet i Stockholm. Tre år senare övergav även han musikerbanan och blev grosshandlare, men hans hem for for i flera år att vara en liten samlingsplats för åtskilliga av Stockholms musikvänner.

Den musikaliskt mest begåvade av systrarna var Julia (Julie) Mathilda, som 1848 anställdes vid Kungliga Teatern. Hon var då 26 år gammal och hävdade sig sedan i fyra år som en god sopran i en rad krävande operapartier, bl a Susannas i »Figaros bröllop», Agathas i »Friskytten», Paminas i »Trollflöjten» och Maries i »Regementets dotter». Efter denna fyraårsperiod gifte hon sig med dåvarande löjtnanten, friherre Knut Åkerhjelm.

Nu återstod bara *en* musikalisk Berwaldlinje, nämligen den första svenska, som utgick från Christian och som efter dennes äldre broders, Johann Gottfried d. y:s död 1814 framstår som släktens huvudlinje. Christian hade emellertid haft ännu en halvbror, som hade ägnat sig åt musiken, nämligen Friedrich Wilhelm Carl, den gamle Johann Friedrichs siste son, som föddes 1776. Även han ingrep i musiklivet i Ludwigslust och antogs vid nitton års ålder som oboist i hertigens kapell. Inte långt därefter övergick han till fagotten, som ju hade gjort en av hans halvbröder så berömd — men han fick aldrig tillfälle att utveckla sig som Georg. Han dog redan 1798, bara 22 år gammal.

Christian Berwald, stamfadern för den första svenska Berwaldgrenen och med tiden släktens musikaliske huvudman, föddes som sagt i Hohenasperg i Syddanmark den 14 augusti 1740 och döptes två dagar senare till Christian Friedrich Georg (Christian efter den danske kungen). Inte långt därefter flyttade fadern Johann Friedrich med sin familj till Sleswig. Här växte Christian upp i en dansk-tysk miljö och fick tidigt tillfälle att utveckla sina musikaliska anlag. Liksom sin tre år äldre broder Johann Gottfried fick han först en nyttig handledning av fadern redan i unga år, och eftersom sönernas begåvning visade sig vara anmärkningsvärt stor, skickades de i sinom tid till Berlin för att studera violinspelets finesser. Gottfried fick här även tillfälle att utveckla sin kompositionsbegåvning. Christian blev för sin del en väl så skicklig violinist som brodern.

När bröderna anlände till Berlin kan inte exakt fastställas, men eventuellt har Gottfried varit Johann Friedrichs först utsände son någon gång på 1750-talet. Redan 1764 är han av lexikonförfattare känd som en »i Berlin bosatt tonkonstnär». Troligen har Christian också sänts till Preussens huvudstad på 1750-talet; i så fall mot slutet av detta decennium. På 60-talet tycks han nämligen ha avancerat till förste violinist i den musikförstående Fredrik den stores hovkapell. Förmodligen redan i 20-årsåldern fick han en så förträfflig lärare i Berlin som den berömde böhmiske violinisten och pedagogen Franz Benda, som med tiden också blev Fredrik den stores konsertmästare i Berlin. Benda uppfostrade den unge Christian Berwald till en gedigen, förstklassig violinist och presenterade honom sedan för den flöjtspelande konungen, som satte sådant värde på hans musikaliska spel, att han sedan ofta kallade honom till sig för att spela duetter för flöjt och violin med honom. Många ljusa minnen från denna tid i Potsdam och Berlin hade Christian på gamla dar att berätta i sin hemstad Stockholm. En uppgift i Sverige om att han skulle ha varit »konsertmästare i Berlin» får nog betecknas som inte fullt riktig men kan ju betyda att han åtminstone hade fått en god violinistposition i Fredrik II:s kapell. [9]

Det presussiska kungahusets blodsförbindelse och därav följande kontakt med det svenska blev en av anledningarna till att Christian med tiden fick upp ögonen för möjligheterna att bryta sig en bana i den svenska huvudstaden, och kanske har också Ulrika Eleonora, Fredrik den stores syster, i rätta stunden erinrat sig den unge lovande violinisten, som spelade duetter med hennes bror. Säkerligen har Christian också känt sig lockad av det myckna musikaliska nydaningsarbetet i Stockholm från Gustaf III:s tronbestigning i februari 1771. Samma år instiftades nämligen den svenska Musikaliska akademien, och året därpå kom nya berättelser om att det i Stockholm skulle upprättas en »Kunglig Opera-Teater». I sammanhang med denna skulle vidare det svenska hovkapellet omdanas och i viss mån också nyrekryteras. Allt detta lät ju lockande för en ung, ambitiös musiker som Christian Berwald, och redan på sommaren 1772 packade han samman vad han ägde och seglade norrut till sitt blivande hemland. [10]

Christian var 32 år gammal när han anlände till Stockholm, och det är möjligt, att han kom i lagom tid för att på den svenska huvudstadens gator få se spår av en alldeles oblodig augusti-revolution (19.8.), som gjorde Musikaliska akademiens och Opera-Teaterns instiftare till en nära nog enväldig monark. Detta kunde ju lova gott för en musiker. Men besynnerligt nog var Gustaf III anmärkningsvärt lite musikintresserad. Musikaliska akademien var i grund och botten ett resultat av de närmast föregående decenniernas

uppbloomstrande musikkultur i Sverige, och konungen befattade sig föga med dess göranden och låtanden. Hovkapellet måste visserligen reorganiseras för att kunna motsvara kraven på en operaorkester på 1770-talet men kapellet betraktades närmast som ett nödvändigt ont av Höga Vederbörande: konungen och den förste direktören vid Kongl. Operan, friherre G. J. Ehrensvärd, som båda var mest intresserade av talpjäser och baletter. Orkestern stod inte heller på någon högre nivå vid denna tid. Berwalds vackra drömmar började delvis flykta när han märkte detta. Men det var ju ganska händelserika tider, och man kunde inte veta om inte musikförhållandena skulle bli åtskilligt bättre. Hertig Carl av Södermanland, konungens bror, ville tex själv hålla sig med ett eget kapell och här fick Christian sin första anställning i Sverige — möjligen även på rekommendation av änkedrottningen.

Första gången Christian framträdde som solist i den svenska huvudstaden var onsdagen den 18 november 1772 i stora Riddarhussalen, där en konsert gavs kl. halv fem på eftermiddagen. Hovkapellet medverkade under Francesco Antonio Uttinis ledning, och affischer såväl som notiser i Dagligt Allehanda meddelade, att ett violinsolo skulle utföras »av Herr Berwaldt, en nyligen hit anländ främling».

Efter denna konsert utsågs solisten även till fast anställd första violinist i hovkapellet och operaorkestern. Denna plats fick han från 1773, och samtidigt behöll han sin ställning som »Kammarmusikus hos hertig Carl af Södermanland». Det var inte så lite han nu fick att göra. Vid de dagliga konserterna på Drottningholm måste hovkapellisterna ideligen biträda, och på hertig Carls slott Rosersberg krävde nöjeslivet ett nästan lika påkostande arbete för de lågt betalda musikerna. Dessutom lånades hovmusikerna ut till teatrarna. Hertig Carls lilla kapell på åtta man måste tex även utföra »Harmonie Musique» i mellanakterna på Nya Svenska Teatern. Hertigens dyrbara förlustelser föranledde dessutom snart nog en reduktion av musikernas redan förut föga uppmuntrande löneförmåner. Pensionerna drogs in. Lönen var i övrigt åtta dukater i månaden plus gratis livré. För vitala kapellister gällde det sålunda att försöka skaffa sig en del extraförtjänster, och Berwald hörde utan tvivel till de duktigaste och mest arbetsamma. Mitt i den mycket ansträngande hovtjänsten både i operakapellet och hos hertig Carl fick han tid att ge lektioner och dessutom själv fullkomna sitt spel. Den 31 oktober 1773 var han ännu en gång solist vid en av hovkapellens konserter i stora Riddarhussalen, och även nu dirigerade Uttini. Enligt tidningsnotiserna — alla som vanligt med samma formulering — spelade Christian dels ett violinsolo och dels första solostämman i en icke närmare beskriven Concerto för två violiner med orkester, och hans titel var »Kammarmusikus hos H.K.H. Hertigen

af Södermanland». Som solist lät han också höra sig i Uppsala och Västerås.

Christian Berwald började alltmer att trivas i sitt nya hemland, och han rapporterade detta till sin gamle fader, som nu hade flyttat till Ludwigslust. Fadern kunde för sin del berätta, att han hade gift om sig för fjärde gången, och efter några år fick Christian lust att resa ner och hälsa på sin far, sin nya styvmor och alla de syskon och halvsyskon, som fanns kvar i faderstjället.

På hösten 1780 fick han permission, och det är inte otänkbart, att hertig Carl därvid föreslagit sin kammarmusikus att ta vägen över Eutin för att där låta höra sig inför det Holstein-Gottorpska hovet. Hertig Carl hade nämligen till sin gemål utvalt prinsessan Hedvig Elisabeth Charlotta av Holstein-Gottorp, och hennes föräldrar kunde ju gärna få bli imponerade av musikkulturen vid svärsonens hov. Det är också tänkbart, att Christian själv kommit med detta förslag för att underlätta möjligheten att få permission från orkestrarna i Stockholm.

Alltnog — på återvägen från Ludwigslust framträdde hertig Carls kammarmusikus med den äran inför det hertigliga hovet i Eutin, där han under sitt uppehåll framstod som en berömd man, och här förälskade han sig också i en mycket vacker, tjugohårig flicka, som hette Johanna Struve och var dotter till en hovboktryckare i staden. Christian var nu något över fyrtio år gammal. [11]

Boktryckaren, Peter Heinrich Struve, som kallades Furstbiskopens i Eutin hovboktryckare, var påtagligen stolt över att få en så namnkunnig man som den kunglige svenske kammarmusikern till svärson. Hela staden talade ju om dennes skicklighet — och han var dessutom en fin och trevlig konstnär med ett tilltalande ljust och livligt sinne. Det beslöts, att giftermålet skulle ordnas med det snaraste, och dagen utsattes till den 15 februari 1781.

Under den tid, som var kvar till dess, arbetade familjen Struve bokstavligen för högtryck. Damerna ordnade med utstyrseln, och hovboktryckaren och hans söner begagnade sig på mångahanda sätt av tryckeriets möjligheter. En förnämlig inbjudan till bröllopet utsändes till släkt, vänner och honoratiores, och sönerna diktade hyllningskväden till den blivande svågern. Allt var »tryckt med Struves skrift». Brodern Johann Georg Struve var tydligen inte van vid att få den kvasipoetiska metern att löpa felfritt, men brodern Benedict Christian Struve kunde konsten en smula bättre, och hans versrader har också utstyrt med anfangar och slutvinjetter i typisk rokokostil. Med pomp och ståt vigdes slutligen jungfru Hedvig Johanna Maria Struve och den svenske kammarmusikern, som kallades »ett mönster bland värdiga söner, på vilken fadern blickar med ömhet». [12]

Glad och lycklig återkom Christian till Stockholm med sina unga fru,

som väckte uppseende genom sin skönhet. En pension från hertig Carl på 222 riksdaler, som Christian hade fått under sin utlandsvistelse, kom väl till pass vid bosättningen. Livet såg ljust ut. Unga fru Berwald följde ofta sin man till operaföreställningarna och stannade ibland kvar för att från andra raden på Kungliga Teatern se på föreställningen. Vid ett sådant tillfälle var Gustaf III själv närvarande. Han fick snart syn på den unga fräppanta skönheten och betraktade henne skarpt, berättar en släktkrönikör. Under en mellanakt gick hennes man upp och samtalade med henne. Konungen märkte detta, och när Berwald återkom till sin orkesterplats, möttes han av en kammarherre, »som å kungens vägnar frågade honom vem den sköna damen vore.

— Säg hans majestät, att det är *min hustru!* svarade Berwald stolt och rätade på sig» (ur Nerikes Allehanda nr 96, den 15.8.1884).

Redan samma år började den lilla lyckliga familjen växa. Den 18 december föddes en son, som döptes till Johan Heinrich — det sistnämnda namnet efter morfadern — och sonen nummer två, som kom den 9 november 1783, döptes efter fadern till Georg Friedrich. Det var vid denna tid Christian också fick ta hand om sin halvbror Georg, som han själv hade rekommenderat till hovkapellet. Fru Berwald reste då och då ner till sitt föräldrahem i Eutin och fick nödig vård mellan de tider då hon gav livet åt nya ätteläggare. Hennes brev till mannen i Stockholm är dikterade av hängiven kärlek. Modern i Eutin har också skrivit till Christian. Av hennes rader framgår att dotterns fysik nog kunnat vara starkare. Den 11 december 1784 föddes dottern Sophia Henriette Christina. Icke något av dessa tre barn visade tecken till musikalisk begåvning. Det var ju någonting mera ovanligt inom släkten Berwald, där det nu hade funnits förträffliga musiker i fyra generationer i följd. Men detta bekymrade kanske inte Christian så mycket. Han var livligt verksam både i orkestrarna och i sin privata violinskola.

Länge skulle lyckan emellertid inte stanna i familjen. I januari 1787 nedkom Johanna Berwald med ett dödfött barn, som kom för tidigt, och därvid avled hon själv — tydligen med oförmodad hastighet. Det blev naturligtvis stor uppståndelse, och Christian sökte bli tröst hos tyske pastorn i Stockholm, Hermann Wilhelm Hachenburg, som också åtog sig det svåra värvet att skonsamt låta svärmodern i Eutin få veta den skakande nyheten att hennes vackra tjugosexåriga dotter plötsligt hade kallats hädan. Pastorn författade två brev, som han sände till sin kollega hovpredikanten i Eutin och bad honom om följande: först skulle han »efter ett förberedande samtal» överlämna det första brevet till fru Struve. Där stod, att dottern var sjuk. Sedan skulle han, någon tid senare, när fru Struve var »i bästa sinnesförfattning», framlämna brevet nr 2, där dödsfallet slutligen meddelades. [13]

Det närmast följande året gick Christian helt upp i sin musik och i arbetet att styra och ställa med sitt hem och sina tre små moderlösa barn. Men han märkte snart, att han inte kunde vara ensam om allt detta. Barnen behövde tillsyn, inte bara på kvällarna när han konserterade.

Då träffade han i sitt grannskap nere på Söder en familj, som hette Bruno. Mannen, som hade varit bryggare, var dessutom en påtagligt intresserad amatörmusiker, och i detta hem gjorde Christian bekantskapen med den unga dottern i huset, Brita Agneta, som var ett par och tjugo år. Hon var också uppenbart musikbegåvad, och det dröjde inte länge förrän Berwald här hade vunnit en ny livsledsagarinna — denna gång av äkta svenskt blod.

DE SVENSKA GRENARNA

Brita Agneta Brunos släkt kan efter mina forskningar (de mest ingående koncentrerade till tiden 1940–1942) följas tillbaka ända till sextonhundratalets början, och den är svensk från början till slut. [14]

Som stamfar framstår mäster Hans Bruno, som sannolikt var en skicklig hantverkare på Leckö slott. Han synes ha varit född 1614, och han bodde 1688 i Stora Hall på Kållandsö i Västergötland. Sistnämnda år beskrives han i Otterstads församlings födelse- och dopbok den 19 februari som »en gammal och berömlig man» och bör då alltså ha varit 74 år. Hans son Johan Bruno d.ä. var under 1600-talets andra hälft verksam som befallningsman i Stora Hall. När han föddes har inte kunnat fastställas, men 1688 var han liksom mäster Hans bosatt i Stora Hall. Nämnda födelse- och dopbok ger inte heller någon upplysning om hans släktskap till mäster Hans, men då dennes sonson, som också hette Johan, tydligen var son till Johan d.ä., måste denne i sin tur ha varit son till mäster Hans. Samma församlings födelse- och dopbok för 1693 har nämligen bl a följande anteckningar: »den 1 mars [föddes] befallningsman Johan Brunos son, kristnad den 8, *Johan*» — och denne Johan Bruno d.y., som blev häradskrivare i Vartofta härad, uppges i annat sammanhang vara sonson till mäster Hans.

Året efter Johan d.y:s födelse avled mäster Hans, 80 år gammal, den 31 oktober 1694, och tre år senare nämnes Johan d.ä. i en födelsebok som befallningsman på Traneberg. Samma bok uppger jämnt 1700, att Johan d.ä:s hustru hette Katarina Bure. Deras son, Johan Bruno d.y., som alltså tillhörde den tredje kända generationen inom släkten, gifte sig 1719 i Örslösa med Agneta Svensdotter Dimberg, och därmed tillfördes Bruno-släkten ett livskraftigt blod från gamla prästsläkter i Västergötland.

Agneta Dimbergs farfar var en kyrkoherde i Dimbo, som hette Thorbjörn Gustavi Moderus. Han bör ha varit född omkring 1600 — möjligen i slutet på 1500-talet men senast i början på 1600-talet — och han dog 1656. Hans son, Sven, antog tydligen namnet Dimberg efter den ort, där fadern var verksam, och han blev student i Lund 1668 »vid denna akademis första stiftelse». Av greve De la Gardie förordnades han först till pedagog i Synnerby på Kållandsö 1669. Två år senare kallas han »moderator scholae Lecköianae», och det uppges, att han »arbetade med största flit och beröm vid H. Exc:s skola». Efter ytterligare ett år prästvigdes han av biskop Billichius och blev kort därefter skolmästare i Lidköping. Slutligen valdes han 1682 till kyrkoherde i Örslösa församling, och denna befattning tillträdde han 1683. Vid samma tid gifte han sig också med sin avlidne företrädares dotter, som hette Margareta Gothilander.

Kyrkoherdeparet Dimberg fick sex barn, som alltså både på fädernet och mödernet hade prästblod från ett par generationer tillbaka. De äldsta barnen, söner Torbjörn och Anders, revolterade tydligen mot detta påbrå. Torbjörn gjorde sig skyldig till dråp och måste fly till Amerika, där han lyckades slå sig fram till att bli löjtnant, men återvände sedan till Sverige. Anders blev gardesknekt och dog i Schlesien.

De fyra döttrarna fortsatte emellertid de kyrkligt inriktade linjerna. Maria, som var född 1675, gifte sig, efter faderns död den 28 maj 1703, med dennes efterträdare, och när hon blev änka, »konserverades» hon som brukligt var även av sin mans efterträdare. Christina gifte sig med en komminister Ol. Svartman i Flo och Margareta, som var född 1686, med en komminister And. Hallenstedt i Saleby. Den yngsta dottern, Agneta, föddes 1689, och det var hon, som förenade sig med Johan Bruno d.y.

Örslösa församlings vigselbok innehåller 1719 följande anteckning: »Den 8 september copulerades häradskrivaren över Vartofta härad, äreborne och välbetrodde hr Jean Bruno med jungfrun, äreborna och dygdesamma person, jungfru Agneta Svensdotter Dimberg och flötte dessa hederliga unga brudfolk, sen de den 16 Trinitatis eller 13 september begått Herrans högvärdiga nattvard här i Örslösa kyrka, ifrån denna orten till Acklinga församling, vilken resa de sig företogo den 15 dito. Gud give dem mycken lycka och välsignelse.»

Efter vistelsen i Acklinga slog sig familjen Bruno till slut ned i Habo församling, närmare bestämt på Gäboruder, och här avled Johan d.y. den 29 oktober 1749 och jordfästes den 8 november, 57 år gammal. Hustrun levde emellertid länge ännu och dog först den 25 juli 1780 »af hög ålder och bräcklighet, öfver 90 år gammal».

Av Johan och Agneta Brunos barn har fyra söner påträffats. Dels ytterligare en Johan, som föddes 1720 och dog 1771 som kyrkoherde i Ulricehamn. Dels vidare Anders, som föddes 1724 och dog 1781. Han bodde 1744 kvar hos fadern och blev sedan kronolänsman och hovrättskommissarie i Kemparp i Habo pastorat. Från Anders stammar ytterligare en rad prästmän, närmast sonen Carl Johan, som föddes i Habo den 11 mars 1759 och dog den 14 juli 1834.

Lyckligtvis kan vi nu fastslå, att även Olof Bruno, bryggaren i Stockholm och Brita Agnetas fader, var son till Johan och Agneta. I Habo församlings födelse- och dopbok finner man 1726 följande anteckning: »Olaus, härads-skrivaren Johan Brunos son, döptes den 29 mars.» Ännu en son, Sven, har påträffats vid efterforskningar i såväl Göteborgs landsarkiv som Stockholms stadsarkiv. I mantalslängderna från 1744 nämnes i häradsskrivaren Brunos hushåll två söner, Sven och Anders. Då nu föräldrarna vigdes 1719, måste man räkna kyrkoherden i Ulricehamn, Johan nr 3, som äldste sonen, eftersom han föddes 1720, och då det vidare har kunnat fastställas, att sönerna Anders och Olof föddes respektive 1724 och 1726, vågar man väl dra den slutsatsen, att Sven bör ha sett dagen omkring 1722. Denna hypotes stödes också av uppgiften 1744, då Sven nämnes före Anders. Härav skulle alltså följa, att Olof var den yngste av de fyra sönerna till Johan och Agneta, varav ytterligare följer, att han sålunda var sonsonson till mästern Hans. [15]

Olof, som i födelse- och dopboken 1726 fått sitt namn latiniserat till Olaus, nämnes inte i mantalslängden 1744, då han var 18 år gammal. Troligen har han redan då fått pröva sin lycka på egen hand, liksom den äldste brodern, Johan, som då var 24 år och utbildade sig till präst som så många av förfäderna. Olofs håg stod emellertid till det praktiska, borgerliga förvärvsarbetet, och senast på 1750-talet måste han ha utbildat sig inom bryggerinäringen.

Vid 33 års ålder vann han i huvudstaden burskap som bryggare. Det var alltså år 1759, närmare bestämt den 18 oktober. Han erlade då sedvanlig burskapspeng, och till löftesmän hade han bryggarna Johan Bonde och Carl Friedrich Kulman. Enligt mantalslängden för 1760 i Klara församling hade han då sin bostad i bryggareäldermannen Johan Björks gård, nr 45-48 i kvarteret Träsket. Hans ålder uppges i samma notis — tydligen approximativt — vara 30 år (i själva verket var han alltså 34), och i hans hushåll upptages dels »lärlingen Pett. Bruno 23 år», dels två drängar och en piga. [16]

Året därpå ingick han äktenskap med en tjugotreårig flicka, som hette Brita Isberg. Själv var han då i det närmaste trettiofem år. Brita Isbergs fader, Johan Isberg, hade ursprungligen varit gardessoldat, möjligen i Carl XII:s armé. Efter avskedet blev han krögare och borgare i Stockholm och gifte sig

— sannolikt omkring 1737 — med Brita Jakobsdotter Erling. Hennes fader, Jakob Erling, har hittills inte kunnat påträffas i kyrkböcker eller andra anteckningar. Säkert är emellertid, att Brita Erling föddes 1705, troligen den 17 juli, och den 2 augusti 1738 döptes Johans och Britas dotter Brita, som ibland kallades Brigitta. Ett år senare föddes en son, som fick namnet Abraham, men han dog redan i första eller andra året, och i oktober 1740 avled också fadern, Johan Isberg. [17]

Till förmyndare för den tvååriga dottern utsågs bryggaren Petter Ströman. Inventariernas summa i bouppteckningen efter Johan Isberg utgjorde 3 400 daler kopparmynt, vari ingick »en gård vid Skinnarviksgatan uti kvarteret Skinnarviken under N:o 155 å stadsens grund», värderad till 1 200 d. kmt. Dotterns arv intecknades i gården. Två år senare gifte änkan Brita Isberg om sig med kyrkofogden i Maria församling, Johan Setterstedt, som hade stått fadder vid hennes son Anders' dop. När Setterstedt dog, i april 1766, blev fru Brita Jakobsdotter Erling-Isberg-Setterstedt alltså änka för andra gången, och som sådan levde hon ända till nyåret 1781, då hon — den 8 januari — avled över 75 år gammal. Den ovannämnda gården ärvdes därvid av dotterns barn, och det var hit Olof Bruno efter bouppteckningen inflyttade och i denna trakt, som familjerna Bruno och Berwald blev grannar.

Förmodligen har Brita Jakobsdotters dotter Brita — Olof Brunos hustru — avlidit före modern, eftersom gården ärvdes direkt av hennes barn. Tidigare än den 10 september 1773 kan hon emellertid inte ha dött, eftersom hon då födde sitt fjärde och sista barn, sonen Anders. Hon var då 35 år.

Det var den 19 februari 1761, som den trettiofemåriga bryggaren Olof Bruno och den tjugotreåriga Brita Johansdotter Isberg vigdes »hos tunnbindaren vid Bredagränden». Inte långt därefter flyttade paret till Maria församling, där familjen 1763 står antecknad i kvarteret Krukmakaren 146-147. Det tycks nu ha gått Olof Bruno väl, inte minst ekonomiskt, och familjen växte liksom välståndet. År 1765 fick han faste- och fribrev för den fastighet, som han två år tidigare hade flyttat in i och som låg i hörnet av Krukmakare- och Skinnarviksgatorna. Köpesumman var 32 000 daler kopparmynt och säljare arvingarna efter bryggaränkan Catharina Sundström. Fastebrevet gällde också ett tomtstycke där intill, som Bruno hade fått som gåva av bryggareänkan Anna Catharina Hartman. I taxeringslängden för samma år finns två drängar upptagna i Brunos hushåll. [18]

Brita Agneta Bruno, Franz Berwalds moder, tycks ha varit Olofs och Britas första barn. Om hennes födelse nämner Maria församlings födelsebok bl a: »Januari 1766 (den) 18: döptes Bryggaren H:r Olof Johan Brounos och Hustru Brita Isbergs dotter *Brita Agneta*, född d. 16.» I mars året därpå föd-

des det andra barnet, sonen Johan Peter, och 1769 sonen nummer två, som fick faderns förnamn. Denne — Olof d.y. — förtjänar en särskild uppmärksamhet, eftersom han visade sådan musikbegåvning, att han kunde utbildas till yrkesmusiker. Härigenom framstår Franz Berwalds musikaliska påbrå även från moderns sida i tydligare dager, vilket får sägas vara av stor betydelse. Om Olof d.y:s födelse nämner Maria församlings födelsebok: »Februari 1769 (den) 27 (döptes) Bryggaren Herr Olof Brunos och dess hustru Brita Isbergs son Olof född d. 25.» [19]

Året därpå, jämt 1770, berättar en mantalslängd, att bryggaren Olof Bruno då skulle vara 45 år — noga räknat var han 44 år gammal. Han bodde då i eget hus — det ovan nämnda — hans hustru var 31 år och barnen, två söner och en dotter, respektive 2, 3/4 och 4 år. Familjen höll sig nu med två drängar och två pigor och hade dessutom »chaise och häst». Dessutom står antecknat, att »stadsbokhållaren uti Linköping med afsked Sven Bruno hafver sitt underhåll af brodern bryggaren Bruno». Sven Bruno hade alltså lämnat sin plats i Linköping redan ett par år innan han skulle fylla 50 år och därvid omhändertagits av sin välbärgade yngste bror i Stockholm.

Olof och Brita fick 1773 ännu en son, som döptes till Anders. Något senare samma år står Olof d.ä. emellertid antecknad som frånvarande. Kanske hade han då rentav flyttat från staden eller i varje fall lämnat Maria församling. Olyckorna började nu också nalkas. Den nyfödde Anders dog redan efter ett år, och den 22 oktober 1774 uppsade Olof Bruno d.ä. sitt burskap. Han lämnade också sin gård. En ättiksbyggare Schultz står 1775 antecknad på denna plats, och Olof förekommer inte heller i taxeringskalendern. Ända till 1781 saknas hans namn — bl a i mantalsregistren 1780 för hela staden — varför familjen tydligen sökt sig utanför Stockholm. [20]

Sannolikt var Olof d.ä. nu också änkeman. När hans svärmor, Brita Jakobsdotter Erling dog 1787, infann han sig emellertid åter i Stockholm i och för bouppteckningen, som han undertecknade och där också arvingarna nämnes sålunda: ... »hennes dotters af första giftet, med aflidne skepparen (!) Johan Isberg, Brita Isbergs, som varit gift med bryggaren Olof Bruno, 3:e barn 1:o dottren jungfru Brita Agneta på 16:de (året), 2:o sonen Johan Peter på 15:de och 3:o sonen Olof Bruno på 13:de året.» Bland tillgångarna uppges här »gården 155 i kvarteret Katrumpan vid stora Skinnarviksgatan», och samma år inflyttade Olof Bruno i denna gård, som barnen hade ärvt efter mormodern. [21]

Under de närmast följande sju åren blev emellertid Olof Brunos ekonomi successivt allt svagare, trots det relativt goda tillskott, som arvet efter svärmormodern lämnade. Närmare undersökningar har visat att hans hushåll 1783

bl a bestod av sonen Johan Peter, en fosterdotter och en dotter. De två följande åren omnämndes i hans hushåll en son och två döttrar, varvid tydligen den i övrigt obekanta fosterdottern medräknades. Under dessa år har således sonen Olof d.y., som då var omkring 15 år, redan fått pröva sina vingar på annat håll, och sannolikt har han väl då också börjat försöka sig på den musikaliska banan. År 1786 bor han emellertid åter hos fadern, men nästa år upptar hushållet bara en fosterdotter, en son och en dotter.

Sedan framgår det, att det bl a är sonen Johan Peter, som bidragit till familjens allt större nödläge. Den roll han därvid spelat är dock inte fullt tydlig. Faktum är emellertid, att hans fader, f. d. bryggaren, den 20 juni 1788 såg sig nödsakad att inge ansökan om konkurs. Nu var det andra tider för familjen Bruno än på sextio- och sjuttiotalen.

I sina konkursansökningshandlingar berättar den gamle Bruno, att hans son Johan Peter »gått uti herr skeppsklareraren Frisks hus hos dess broder i information 1 3/4 år» och sedan varit i tjänst på skeppsklareraren Eggart Naucklers kontor, varpå dessa hans chefer »påbördat honom en skuld af 600 R:dr, varvid jag [Olof Bruno] blef efterskickad och i hast mig sådana föreställningar gjorde, att jag, såsom ömsint fader förband mig till ansvar för denna summa». Den forne bryggaren hade nu emellertid mycket små inkomster. Huvudsakligen tycks han ha levat på en liten lön, som han fick uppbära vid brännvinsacciskontoret. Här tvingades han nu att be om ett förskott på 200 riksdaler, som han avbetalade på sin sons skuld. En del av sonens möbler måste också avstås, och av den återstående skuldsumman, 400 riksdaler, skulle fadern erlägga 50 riksdaler årligen. Detta ansåg han sig emellertid inte kunna gå i land med. Han skulle då komma att »lida nog brist» på sin ålderdom och hade dessutom själv andra borgenärer. Han fann sig därför nödsakad att på gamla dar ansöka om konkurs. Denna blev dock inte avgjord förrän efter hans död. [22]

Det var alltså under en för familjen Bruno sorglig tid, som grannen Christian Berwald kom att göra bekantskap med husets dotter, Brita Agneta. Berwald hade tydligen fäst sig både vid hennes täcka utseende och tilltalande sätt och vid hennes medfödda musikaliska begåvning. Den 18 mars 1789 vigdes de i Tyska församlingen, där vigselboken nämner »Kammarmusikus Herr Christian Friedrich Georg Berwalds bröllop med jungfrun Agneta Brigitta Bruno». Christian var då 49 år gammal och Agneta 23. [23]

Den unga hustrun fick nu bl a ta vård om Christians tre små barn, och då familjen Berwald 1790 bodde i samma kvarter som gamle Bruno, hade hon inte lång väg för att hälsa på sin fader. Den forne bryggaren var visserligen inte mer än 64 år, men han var sjuk och led av sitt svåra ekonomiska betryck

och verkade därför äldre än han var. I en ny inläga till »Högäde samt ädle och högaktade Herrar Borgmästare och Råd» talar han om sin »beklagliga belägenhet», om sin »ålderdom och myckna sjuklighet» och sin »brist på det nödvändigaste lifsuppehälle».

Olof Bruno d. y. bodde nu åter hos sin fader. Han var då 20 år gammal och uppgavs vara elev vid Kungl. Musikaliska Akademien. Dessutom står noterat, att han hade blivit »organist förledi år». Tyvärr har inga andra upplysningar kunnat påträffas om denne Agnetas yngre broder. Men det är alltså klarlagt, att han på allvar ägnade sig åt musiken. Någon del av Franz Berwalds musikaliska anlag har sålunda uppenbarligen kommit från moderns linje (enl. släkttraditionen hade modern Brita Agneta sjungit svenska visor för sina barn, som alla — till skillnad från Christians barn i första giftet — visade musikalisk begåvning). Beträffande Franz' morfar, Olof d. ä., har släkttraditionen dessutom meddelat, att denne som amatörmusiker trakterade något enklare blåsinstrument — vilket det var, har dock icke angetts.

Strax efter nyår — den 9 januari 1791 — avled den arme Bruno senior. Ingen bouppteckning upprättades, vilket berodde på konkursansökan, och först den 18 juli beviljades denna. Innan dess hade solen emellertid på nytt börjat lysa i det Berwaldska hemmet, där den unga hustrun den 16 april födde en dotter, som tre dagar senare kristnades till Agneta Charlotta Johanna. Den nyföddas tre halvsyskon — Johan Henrik (Heinrich), Georg Friedrich och Sophia — var då respektive nio, sju och sex år gamla.

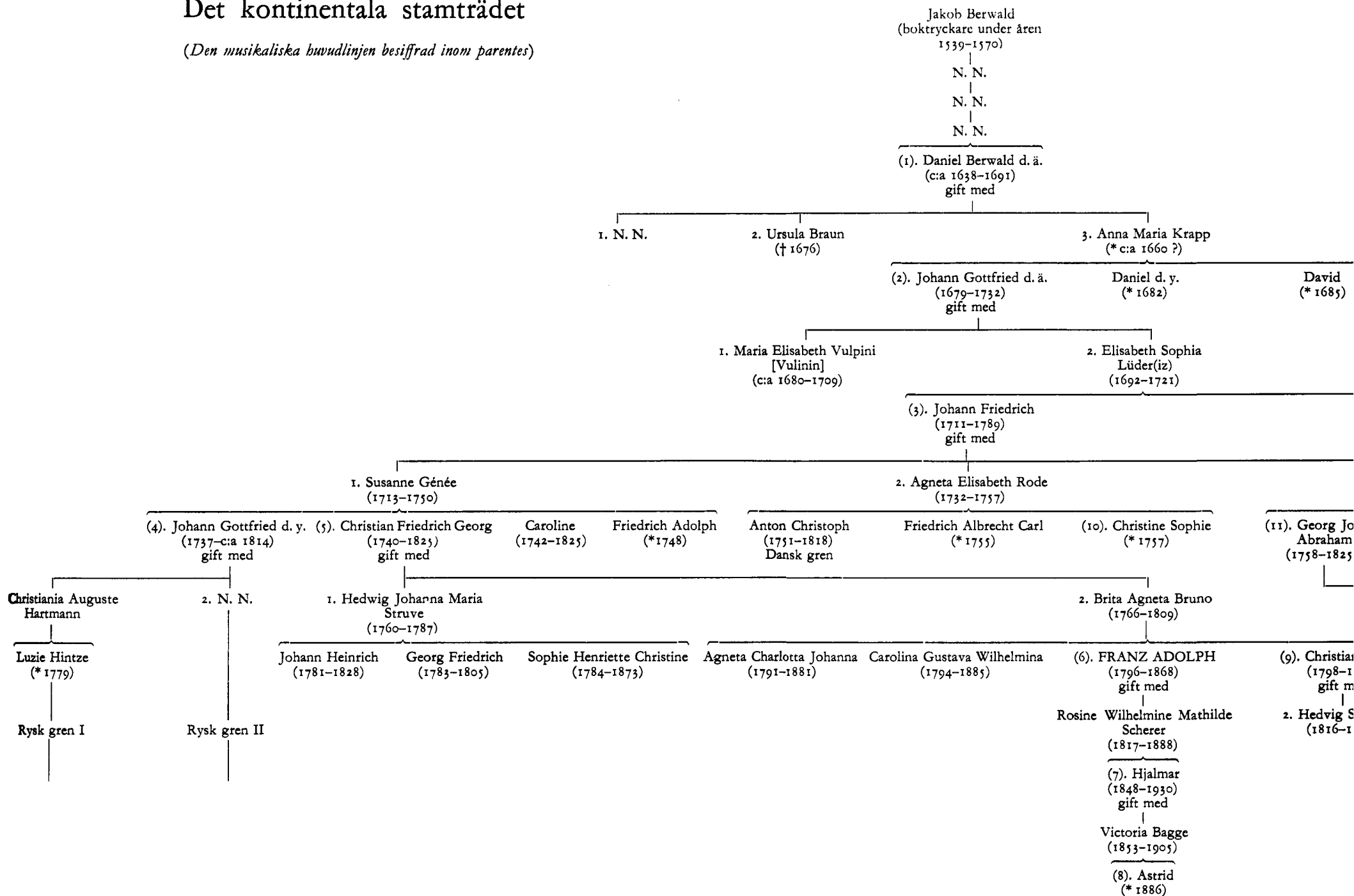
Fadern Christian, som nu hade hunnit bli femtioett år, var ständigt i full aktivitet. Hans arbetsiver omvittnades i mer än ett sammanhang. Vid sidan om sin tjänst i hovkapellet skaffade han sig tid nog för att kunna bedriva en omfattande pedagogisk verksamhet, och hans goda rykte som gedigen violinlärare befann sig i stadigt stigande. Han fick därför utnyttja snart sagt varje ledig stund för sin undervisning.

Efter två år föddes Brita Agnetas förste son, som fick namnen Carl Gustaf Wilhelm, men till familjens förtvivlan dog den lille redan året därpå, och när det tredje barnet, som föddes den 10 augusti 1794, åter blev en flicka, fick hon övertaga den döde pojken's namn i feminin form och kristnades sålunda till Carolina Gustava Wilhelmina. Familjen hade nu flyttat till »Huset N:o 47 i Kungsbacken», och här arrangerade Christian årliga uppvisningar med sin stora violinskola, som tydligen mest frekventerades av unga amatörer ur de bildade samhällsklasserna.

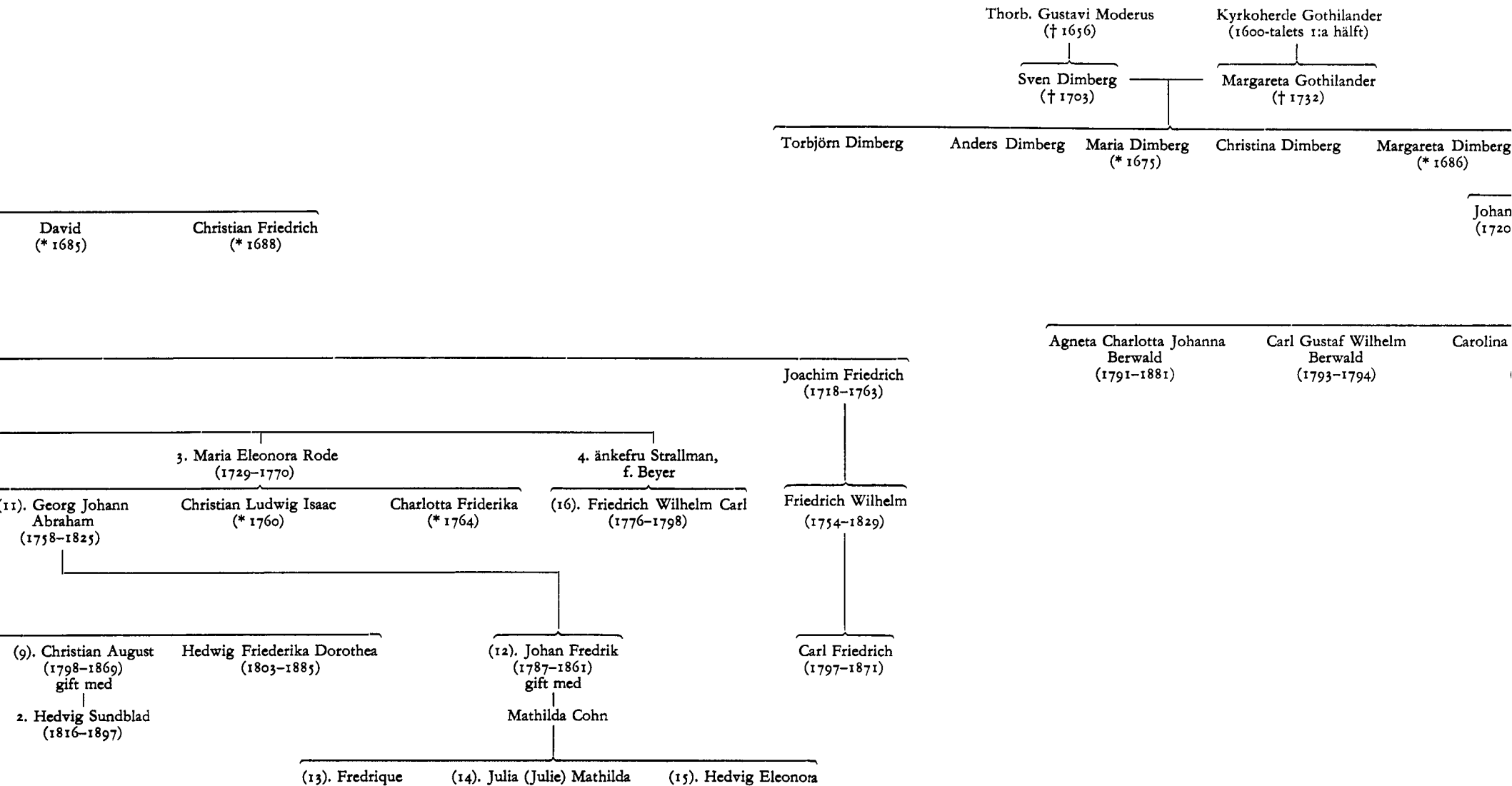
Det var i allmänhet strax efter jul, eller redan på annandagen, som han brukade inbjuda elevernas släktingar till sina elevkonserter i Kungsbacken 47. År 1794 gick denna uppvisning av stapeln just på annandagen, och program-

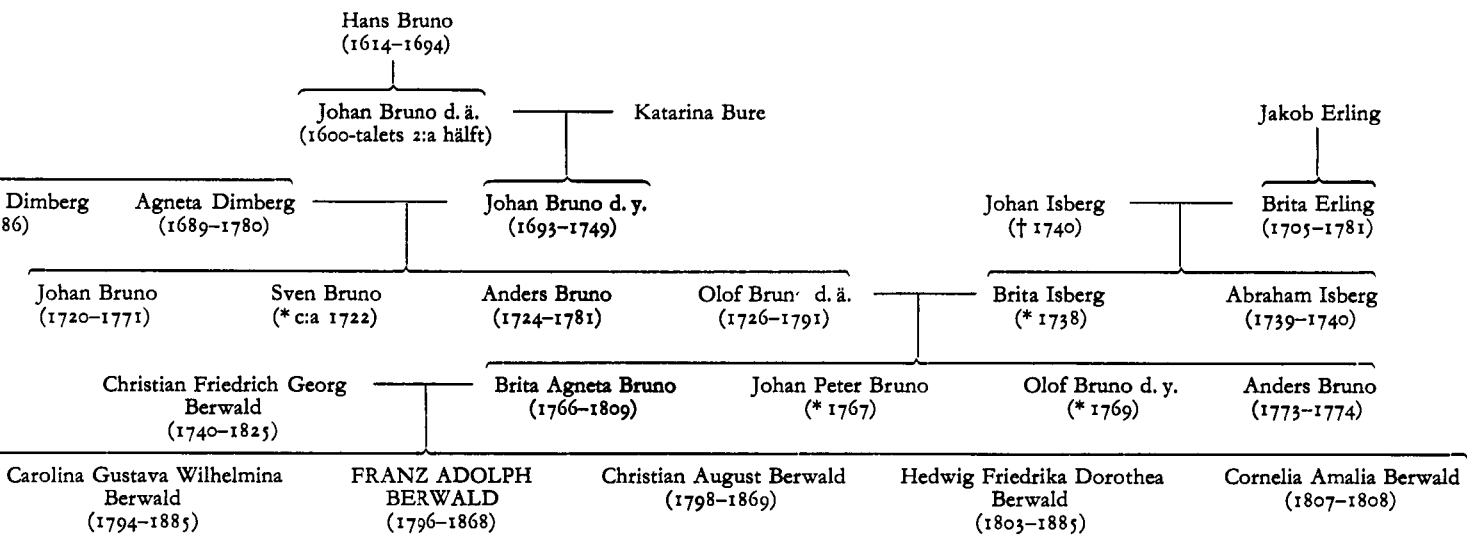
Det kontinentala stamträdet

(Den musikaliska huvudlinjen besiffrad inom parentes)

Det svenska stamträdet

met visar, att Christian hade indelat eleverna i tre klasser. I första klassen svarade två unga förmågor för ett par violinkonserter — kompositionerna har tyvärr inte namngivits men väl eleverna. I andra klassen fick fem herrar omväxlande framträda i en rad stråkkvartetter, och i tredje klassen framfördes stråktrios i tur och ordning av fyra unga adepter. Programbladet avslutas med följande inbjudan:

»Deras (elevernas) respektive föräldrar inviteras, att med sin närvaro hedra detta Musikaliska Sällskap, uti Huset N:o 47 i Kungsbacken, eftermiddagen kl. 5 hos

C. Berwald.

Senior.»

Senior kallade han sig till skillnad från sin halvbror Georg. Brorsonen Johan Fredrik var då ännu inte att räkna med som pedagog. Följande år arrangerade Christian sin elevkonsert den 27 december, även då hemma i Kungsbacken, där han bara förfogade över en liten våning på tre rum. Huset fick sedermera beteckningen Drottninggatan 81 B. [24]

Violinskolan hade 1795 ytterligare tillvuxit, och elevkonserten gavs i tre stora avdelningar. Den första kallades »Simphonia» och inleddes med en solokonsert. Fyra utvalda elever fick sedan utföra ett par stråkkvartetter, och en stråktrio avslutade denna avdelning. Andra avdelningen inleddes med en dubbelkonsert för två violiner, varpå återigen följde ett par stråkkvartetter och en trio. Christian Berwald var alltså lika mån om att befordra ensemble-spelet som solospelet. Sista avdelningen betecknades som en »*Fuga*: exekverad av samtliga herrar musikamatörer».

Ungefär samtidigt konstaterades att familjen till sommaren skulle kunna vänta ett nytt barn. Skulle det bli Brita Agnetas tredje dotter? Eller skulle det kanske bli en pojke, lika ointresserad av musik som Johan Henrik och Georg Friedrich?

Det blev en pojke. Han föddes den 23 juli 1796 i det lilla hemmet i Kungsbacken. Till dopet i Tyska kyrkan tre dagar senare hade bl a en så ryktbar musiker som abbé Vogler kallats som fadder. Barnet döptes till Franz Adolph.

KOMMENTARER OCH KÄLLHÄNVISNINGAR

De kontinentala grenarna

[1] Fullgiltiga bevis för att Berwald-släkten stammar från Bärwalde i Neumark, Mark Brandenburg, kan svårigen framläggas. Såväl de tyska som de svenska grenarna av släkten har emellertid velat beteckna nämnda stad som sin stamort. Dir.

Rudolf Bärwald i Chemnitz har under innevarande sekel (före andra världskriget) försökt upprätta ett tyskt släktarkiv, och släkten räknar där med att dess namn torde vara härlett från något motsvarande stadsnamn. Då de äldsta kända musikaliska förfäderna bevisligen framträder i Königsberg i Neumark, har det i samma landområde belägna Bärwalde ganska naturligt skyttat som ursprungsorten. Efterforskningar, avsedda att klarlägga och eventuellt motbevisa denna tanke, har hittills strandat på grund av de högst otillräckliga arkivmaterialen från 1600-talets förra hälft. Så länge inte något motbevis kan framläggas, synes det vara lämpligast att godtaga släktens hypotes om stamorten. På liknande grunder kan boktryckaren Jakob Berwald anföras som en eventuell stamfader, ehuru även härvidlag en bindande bevisföring näppeligen kan anses föreligga. Hans namn och boktryckaremärke är i själva verket de enda reella utgångspunkterna i detta spörsmål.

I fråga om Bärwaldes bebyggelse och dess geografiska och historiska förhållanden alltifrån dess grundläggning i slutet av 1200-talet kan bl.a. hänvisas till det av Prof. dr Erich Keyser utgivna, innehållsdigra arbetet *Deutsches Städtebuch. Handbuch städtischer Geschichte*, bd 1, Stuttgart-Berlin 1939. På tal om traktaten i Bärwalde 1631 hänvisas bl.a. till O. S. Rydberg och C. Hallendorff, *Sveriges traktater med främmande magter*, del V¹, 1572-1632, Sth 1903. Enligt denna källskrift signerades traktaten mellan konung Gustaf II Adolf och konung Louis XIII av Frankrike om förbund för fem år, subsidier för Sveriges deltagande i tyska kriget m m i Bärwalde 1631, den 13 jan., av Gustavus Horn, Johannes Banér och Carolus Bannerius efter förberedande förhandlingar i Västerås, februari-mars 1630. Den svenske konungens försäkran om neutralitet för kurfursten av Bayern och katolska ligan avgavs i Bärwalde den 15 jan. s.ä., och den 16 jan. följde Gustaf Adolfs ratifikation av traktaten, likaledes i Bärwalde. Se dessutom Lauritz Weibull, *De diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Frankrike 1629-1631*, Lund 1899.

[2] *Allgemeine Deutsche Biographie* (Lpz. 1875) meddelar om Jakob Berwald: »Jakob Berwald druckte von 1539-1570 in Leipzig, ein tüchtiger Buchdrucker, der in seinem Buchdruckerzeichen einen Bären in einem Walde führte. Bei ihm lernte Urban Gaubisch aus Ortrandt (geb. 1502), der erst Augustinermönch zu Hain, dann der Klosterzucht entfloh und durch Luther veranlasst wurde, sich der Buchdruckerkunst zu widmen, und später zu Eisleben die beiden ersten Bände von Luthers Schriften druckte.»

[3] *Kirchenkassenführer Friedrich Bengs i Königsberg, Neumark* har i brev 1936 (till doc. F. R. Berwald; se FA) meddelat en del utdrag ur kyrkböcker och handlingar i Königsberg rörande de äldsta musikaliska medlemmarna av släkten Berwald. Han följer här den vanliga besiffringen: »Proband = x, Vater = 2x, Mutter = 2x + 1.» Med utgångspunkt från »1) Geschwister Baerwald» (dvs Franz Berwalds farfar, Johann Friedrich, och dennes yngre bror, Joachim Friedrich) nämner han bl.a. följande:

»2) Baerwald, Johann Gottfried, Gerichtsassessor und Musikus, getauft Königsberg Nm. (= Kg.) 10/8 1679 † Kg. 8/4 1732, verh. I Kg. 7/3 1707 Vulpini, Maria Elisabeth; II Kg. 21/11 1709.

3) Lüder, Elisabeth Sophia, get. Kg. 18/1 1692, † Kg. 12/9 1721.

4) Beerwald, Daniel, Kunstpfeifer, * ca 1638, † Kg. 8/2 1691, verh. I?, verh. II Braun, Ursula († Kg. 24/1 1676), verh. III Kg. 23/9 1678.

5) Krapp, Anna Maria — nähere Daten nicht zu ermitteln.»

Andra notiser om Daniel B. d.ä. har Bengs icke kunnat finna, trots ingående undersökningar. Beträffande Joh. Gottfr. d.ä. meddelar han emellertid några kortare, autentiska uppgifter ur arkiven i Königsberg på 1600- och 1700-talen (se familjearkiven): »Die Assessores oder Gerichts-Personen sind ... Joh. Gottfr. Bärwald ...» — »In Gange zur Cantzel gegen Hr. Krappen Epitaph, haben ihr Grab. — M. Fr. M. Ellis. Vulinin, Hrn. Joh. Gottfried Bärwalds Ehefrau, die den 5 Januar ao 1709 aet. 29 gestorben. Wie auch die Krappische Familie und Hr. Daniel Bärwald und dessen Ehefrau Urs. Braunin, welche A. 1676 den 24 Jan. gestorben.» Ursula Brauns feminina namnform Braunin synes tyda på att Maria Elisabeth Vulpini, som här nämns som M. Ellis. Vulinin, troligen utgått från en familj med namnet Vulin.

Urkunderna uppger vidare (enl. Bengs): — »Die Unterprovisores bey der Kloster- wie auch Johann-Kirche sind gewesen Hr ... und Hr Joh. Gottfr. Bärwald.» — »Letzlich ist hier nicht zu vergessen, dass bey der Kirche so wol ein besonderer Organist, als auch ein Musicus Instrumentalis oder Kunstpfeifer bestellet, Welcher letztere mit seinen Leuten tägl. 2 mahl vom Thurm zu blasen gehalten, solche waren A. 1721 Hr David Kehle, Gryphiswald Pom. und Joh. Gottfr. Bärwaldt, Regismontan.» I en senare (?) notis heter det bl.a.: »Bärwald, Gerichtsassessor und Kunstpfeifer, habe auf sein Haus lauter Schulden, weiln vorjetzo gar nicht mehr so zu verdienen wäre wie vor diesem geschehen.»

Bengs meddelar ytterligare: »Als Kinder von Daniel B. sind hier getauft 27/8 1679 Johann Gottfried, 16/2 1682 Daniel, 8/3 1685 David, 20/6 1688 Christian Friedrich. Auffallend ist, dass unter den Paten sehr viele aus Wildenbruch (Pommern) erscheinen, so dass die Vermutung aufdrängt, dass Daniel B. von dorthier gekommen sein könnte.»

[4] Data rörande de nämnda efterkommande till Joachim B. har hämtats ur det av Rudolf B. upprättade tyska släktarkivet. Den första svenska grenen har — på Christians och Franz' tid — schematiskt antecknat en del data från stamfäderna för de nordiska grenarna, Johann Friedrich. Dessa anteckningar, som återfinnes i Hjalmar Berwalds svenska familjearkiv (FA), har även utnyttjats av Olallo Morales i dennes uppsats: *Franz Berwald. Förfäderna*. Ur en outgiven *Berwaldbiografi*, STM 1921. Här beröres också förhållandena i Ludwigslust under senare hälften av 1700-talet.

[5] Johann Gottfried d.y:s och hans efterkommandes data beröres delvis i ett brev från dottern Luzie Hintze i St Petersburg. Efter hennes kusiners — Franz' och Augusts — gästspel i den ryska huvudstaden 1819 skriver hon bl.a. till sin farbror Christian i Stockholm (i brev, daterat »d. 14 Octob. 1819», se FA): »... ich bin die älteste Tochter Ihres Bruders Gottfried ... als kleines Kind haben Sie mir vielleicht auch in Ludewigslust gesehen da ich bin 1779 geboren ich habe noch einen älteren bruder der Rittmeister unter dem Blücherschen Husaren ist auch verheirathet ist, und eine jüngere Schwester in Meklenburg welche an dem Hoff Medikus Klef-

fel verheirathet war aber leider auch schon Wittwe ist ich heirathete 1798 mein guten seeligen Mann welcher der Sohn des Stadt Secretair Hintze in Plau im Mecklenburg war mein Mann war schon mehre Jahre in russische[r] Dienste als Kre[?]ns Apotheker, wie er seine Altern im Auslande besuchte wo ich ihn kennen lernte ihm Heiratete und ihm nach Petersburg folgte 9 glückliche Jahre habe ich mit ihm in der Ehe verlebt 1807 verlor ich ihm an einen Nerven Fieber in einem Alter von 36 Jahren, 5 Kinder, 2 Töchter und 3 Sohne habe ich noch behalten, Gott sei dank meine Kinder [mach]en mir viel Freude, auch an mir und meinen Kindern wurde die Barmherzigkeit Gottes gross er hat uns Wunderbar geführt und geholfen, seit 5 Jahre wohne ich bei meinen guten Onkel führe ihm seine kleine Wirtschaft, liebe und Ehre ihn wie meinen Vater er behandelt mich wie seine Tochter, dass wissen Sie auch wohl mein guter Onkel das meine lieben seeligen Ältern sich scheiden liessen mein Vater nach Rusland ging und sich hier wieder verheirathete aus dieser Ehe sind 2 Kinder eine Tochter und in Sohn, mein Vater wurde aber-mahl geschieden die Frau verheirathete sich wieder, wie ich mit mein seeligen Mann nach Rusland kam erlaubte er mir dass ich mein bruder und Schwester zu mir nahm die Schwester war 10 und der bruder 8 Jahre, ich habe die beiden erzogen meine Schwester ist sehr gut verheirathet im lande in der Stadt Borissag-lebsk [= Borisoglebsk] an dem Baron Randenkauf der dort Vice Guvernör ist, mein bruder lernte bei meinen Mann die Apotheker Kunst und ist jetzt Krons Apotheker in der Stadt Wätka [= Vjatka], sehen Sie mein guter Onkel so sind die Berwalds auch tief im Rusland vertheilt ...»

Brevet avslutas med ett post scriptum av Christians halvbroder Georg B:s hand, vilket i all sin korthet visar denna Berwaldgenerations starka släktkänsla: »Lieber Bruder schreibe mir doch einige Zeilen, ich habe d 14ten August dein 79ster Geburtstag gefeiert, ich war d. 29 Junij 61 Jahr. Adieu, denk [an] dein Bruder Georg Berwald.»

Morales uppger (oaa), att Gottfrieds dotter Luzie »1798 gift sig med statssekreteraren Hintze i Plau». Av ovan citerade brev framgår, att hennes man i stället var *stadssekreterare* H:s son, apotekaren i Petersburg.

Rob. Eitner meddelar i sitt bekanta Quellen-Lexikon (Lpz. 1899-1904, bd II) att Joh. Gottfr. d.y. själv antecknat sig i Ludwigslust 1774. Eitner fortsätter: »Nach den Akten der Hofkapelle in Schwerin erhielt er am 15/6 1771 die Erlaubnis sich mit Christiana Auguste Hartman von Trier zu verheiraten. Am 20/2 1786 wird er noch als Mitglied aufgeführt. Er gab heraus: Sendschreiben an den Hn J. W. Hertel zu Schwerin von dem Hn J. G. Berwald ... von 24. May 1774. Die Frage betreffend: Wie Quinten und Oktaven zulässig und nicht zulässig seyn. Mit Beysp. Ms Autogr. [B. Brüssel 6474]. Die Empfindungen eines echten Obotriten; das hohe herzogl. Mecklenb. Schwerinische Haus durch der den 13. Juni 1778 erfolgten Geburth des Prinzen Friedrich Ludewig, in einer Cantate ... geschildert. Ms. P. u. Stb. [Schwerin F.]. Ein *Berwaldt* ist in der B. Darmst. mit 1 Sinfonia a 2 V. Va. e B. Stb. im Ms vertreten.»

[6] Anton Christoph Berwald har återfunnits i Otto Fr. Arends' arbete *Geistlichkeit* i Slesvig og Holsten fra Reformationen til 1864, Kbh 1932, som om den danska Berwaldlinjens huvudman efter Johann Friedrich bla meddelar: »Stud. i Kiel 1771 3/4, i Bützow 1773 (2 Uger). — Catechet og Hospitalspraest i

Elmshorn 1778, Diakon i S. Margarethen 1787. Sogneprest i Kaltenkirchen (vestl. D.) 1796, i østl. Distr. 1798-1818 ... Søn af Stads- og Hofmusik p. Ludwigs-lust» * (gift m. en dotter till Joh. Hieron, Chemnitz, † 1800). Arends' uppgift att han skulle ha varit född i Slesvig 1750 stämmer inte — som tidigare påvisats — med det mera noggranna släktarkivets data. Däremot torde det vara riktigt, att Anton Christoph avlidit d. 16/12 1818.

[7] Om Georg B:s lärare i fagottspelning, Gottfried Kuntze (även omnämnd av Morales), se i övrigt Eitner o a a.

Beträffande det svenska hovkapellets status under 1700-talets senaste decennier, då Christian och Georg B. i tur och ordning nådde Stockholm, hänvisas bla till T. Norlind & E. Trobäck, *Kungl. Hovkapellets historia 1526-1926*, Sth 1926. Patrik Vretblad skriver i sitt arbete *Konsertlivet i Stockholm under 1700-talet* (Sth 1918) bla: »På hösten [1783] ger fagottisten G. J. A. Berwald konsert till förmån för sin unge son Joh. Fredrik. Fadern utförde fagottkonsert och solonummer. Sonen tycks ej ha medverkat denna gång, såvida han ej döljer sig under beteckningen 'okänd musikälskare', vilken spelade en violinkonsert. Det är dock föga troligt, då man ju eljest gärna i annonserna gjorde stor reklam, så snart underbarn fördes fram.» En avgörande anledning till att Johan Fredrik inte kunde låta höra sig vid denna konsert 1783 var emellertid den, att han föddes först fyra år senare. Vretblad har här gjort en lapsus och — liksom på tal om en konsert den 12 febr. 1786 — tolkat beteckningen »Berwald den yngre» som syftande på Johan Fredrik, medan den i stället åsyftat Georg, som på detta sätt skulle åtskiljas från den äldre halvbrodern Christian; denne hade ju elva år tidigare bosatt sig i den svenska huvudstaden.

Bland de dagliga tidningarna i Sthlm på 1780-talet innehåller *Stockholmsposten* följande notis (fr o m den 19 nov. 1783): »Med Högwederbörligt tilstånd uppföres nästa Söndag, som är d. 23 November, i Stora Riddarhus-Salen, under Kongl. Håf-Capellmästaren Herr Uttinis Direction, en stor Vocal- och Instrumental-Consert, til förmån för Kongl. Kammar-Musicus Berwald den yngre, som då låter sig höra Solo på Basson i en Concert och en Qvartette. Fru Marcadet sjunger en Aria och unga Herr Lalin en Aria med Solo för Trompet: Herr Merkel blåser Solo i en Qvartette på så kallad Inventions-Trompet. Herr Höpfner spelar en Concert på Forte Piano af egen composition, och en okänd Musik-Älskare låter äfwen höra sig solo i en Violin-Consert. Och då den Musiquen, som uppföres, är utsökt af de bästa Mästars arbeten, hoppas Berwald at med en talrik Samling Åhörare få se sig hedrad och upmuntrad ...» Samma notis återfinnes i *Dagligt Allehanda*, som ifråga om konserten den 7 febr. 1786 meddelar, att den skulle givas »til förmån för Kgl. Hof-Musicus Berwald den yngre, då Fruarne Müller och Marcadet samt unga Herr Lalin sjunga flere utvalde Airer; Herr Berwald låter höra sig uti en Solo-Consert för Fagotto. Så wäl i början som til slut af Concerten uppföres Chorerne utaf Hendls Oratorium Messias kallat, hwilket för 2:ne år sedan [sic!] med så mycket bifall i London exequerades.» I samma notis i *Stockholms Posten* är Berwalds namn rätt stavat med »w».

[8] Beträffande Johan Fredrik B. hänvisas — utöver samtida tidningar och tidskrifter samt J. F. B:s självbiografi — till gängse uppslagsverk (bla J. Rabes bio-

grafi i Sv. biogr. lex.; A. Lindgren, Svenske hofkapellmästare 1782–1882, Sth 1882; F. A. Dahlgren, Anteckningar om Stockholms Theatrar, Sth 1866, och T. Norlind, Allmänt musiklexikon, Sth 1927, m. fl.) Först vid konserten den 1 dec. 1793, då Du Puy dirigerade i St. Riddarhussalen, till förmån för Hr Joh. Fredr. B. (då sex år), avses denne med benämningen »unge Berwald» (i Stockholms Posten: »Berwald d. y.»). Konserten den 13 dec. 1795 i St. Riddarhussalen — då Vogler dirigerade hovkapellet — arrangerades likaledes av G. J. B., varvid hans »7-årige son», som då hade fyllt åtta år, framträdde i en »Qvintette för violin» och en »Quartette (Berwald j:or)», medan fadern Georg lär höra sig i en »Solo-Concert för Fagott». Vogler dirigerade (enl. DA och StP) även konserten d. 2 april 1797 i St. Riddarhussalen, varvid Johan Fredrik dels svarade för soloviolinstämman i en dubbelkonsert för violin och viola av Pleyel, dels för solopartiet i en violinkonsert av Du Puy. Dessutom fick Johan Fredriks »Overture op. 1» sitt urframförande, och fadern framträdde som solist i en fagottkonsert av Grenser. Den 21 okt. 1799 gav Georg och sonen Johan Fredrik en konsert i samma lokal efter det att bägge två nyligen hade hemkommit från en »utländsk resa», under vilken sonen hade komponerat en »Sinfonie, tillegnad H. M. Konungen». Beträffande Joh. Fredriks hustru och döttrar hänvisas till Norlinds lexikon och F. A. Dahlgren o a a.

[9] Christian B:s verksamhet i Berlin antydes i ett i FA bevarat tidningsurklipp (ur Nerikes Allehanda 15.8.1884) där krönikören, som uppenbarligen hämtat sina uppgifter från Christians då kvarlevande döttrar Carolina och Hedvig, bla skriver: »Gubben Berwald — jag kan ju nämna det i sammanhang — var en tid konsertmästare i Berlin. Under sin vistelse derstädes var han ofta kallad till hofvet, för att spela duetter (för viol och flöjt) med Preussens konung, den store Fredrik, minnen, som han ända till sin död bevarade i tacksam hågkomst och gerna omtalade för de sina.»

[10] Första gången namnet Berwald förekommer i svenska konsertprogram, är i notiserna till konserten onsdagen d. 18 nov. 1772 i St. Riddarhussalen, kl. 1/2 5 e. m., då Uttini dirigerade. Programmet upptog då bla ett »Violin-solo af Herr [Chr. Fr. G.] Berwaldt, en nyligen hit anländ Främling». Den 31 okt. 1773 gavs i samma lokal en konsert, likaledes med Uttini som dirigent, varvid Hr C. F. G. Berwald, Kammarmusik hos H. K. H. Hertigen af Södermanland framträdde med ett Violin-solo och en Concerto för 2 violiner. Betr. hans anställning vid Kgl. Opera-teatern se Dahlgren o a a.

[11] Från Christians bröllop med Hedwig Johanna Maria Struve d. 15 febr. 1781 i Eutin bevarar FA diverse tryckalster och andra minnen. Christian har bla själv antecknat: »Anno 1781 d. 15ten Feb. bin ich in den Heyl. Stande der Ehe getreten, mit die Demoiselle Hedewig Johanna Struve, eine Tochter, des Herrn Peter Heinrich Struve, Hoffürstl. Bischöftlgl. Hof-Buchdrucker zu Eutin, meine Frau ist geboren Anno 1760 d. 21ten Juni zu Eutin.» I hovboktryckaren Struves tryckta inbjudan till bröllopet läser man bla: »... dass der Herr *Christian Friedrich Georg Berwald*, Kammermusicus bey Sr. Königl. Hoheit dem Herzoge Carl von Südermannland, während seiner Anwesenheit in Eutin den Entschluss

gefasst, mit meiner Tochter *Hedewig Johanna Maria* das feyerlichste Band der Ehe durch priesterliche Einseegnung eingehen zu wollen ...»

[12] Bland de tryckta bröllopsdikterna kan anföras en ganska omfångsrik men metriskt dilettantmässig sådan: »Bey der frohen Verbindung des *Herrn Berwald* mit der *Jungfer Struven* welche am 15ten Februar 1781 in Eutin vergnügt vollzogen ward schrieb dieses aus wahrer Freundschaft *des lieben Brautpaars* ergebener Freund und Bruder Johann Georg Struve. — Gedruckt mit Struvischen Schriften.» Dikten är tryckt med elegant petit, försedd med vinjetter i begynnelsen och änden och prydd med rokokoförhäng. En annan dikt är rubricerad: »Dem S. T. Herrn Kammermusicus Berwald und Der Jungfer Struven am Tage Ihrer beglückten Verbindung gewidmet von Benedict Christian Struve. — Eutin den 15 Februar 1781» och har bla följande lydelse:

»Die Tonkunst rief: Du folgest ihr
Aus dem geliebten Vaterlande.
Die Vorsicht brachte Dich allhier
An unsers stillen Sees Strande,
Hier brachte Deine sanfte Kunst
Die unsers holden Hofes Gunst,
Dass unser bester Fürst Dich hörte,
Und seine Gnade Dir gewährte.

Du hast mit sanften Saytenspiel
Schon oft gesiegt und überwunden,
Du hast der Harmonien Ziel
Auf Deiner Laufbahn schon gefunden;
Die Tonkunst welche Dich uns gab,
Schaut lächelnd von Olymp herab
Ihr Licht glänzt sanft auf Dich hernieder
Und Musen singen Freudenlieder.»

Inledande anfang och slutvinjett pryder även denna hyllningsdikt. Det ovan antydda lilla släktkrönikeutdraget i Nerikes Allehanda anför episoden med Gustaf III och fru Berwald (på K. Teatern) på tal om Christians »hustru i andra giftet» (alltså Brita Agneta Bruno). Franz' son Hjalmar har emellertid här antecknat: »Detta torde vara ett misstag; detta hände med hustrun i första giftet.» Data för Christians barn i första giftet har hämtats ur det av Christian, Franz och Hjalmar upprättade släktregistret (FA i manuskript).

[13] Omständigheterna vid och efter Johanna B:s frånfälle belyses bla i ett brev från tyske pastorn i Stockholm, Herman Wilh. Hachenberg till dennes ämbetsbroder i Eutin (se FA). Det är daterat »Stockholm den 18ten Januar 1787» och riktat till »Wohlehrwürdiger Hofprediger! Hochgeehrter Herr Amtsbruder!» Hachenberg meddelar här fru B:s död och anmodar sin kollega att på skonammaste sätt meddela faktum till den avlidnas moder i Eutin. Denne uppmanas att först, »nach einer Zubereitung», framlämna ett brev, som berättar om dotterns sjukdom, och sedan, när modern är »in der besten Gemüthsfassung», överrätta det brev, som meddelar själva dödsfallet. Hachenberg slutar med att framhålla, att

Christian B. »an ihr eine vortrefliche Frau und zwar nach einer frühen Niederkunft mit einem Todten Kinde verlohren hat». Ett par brev från Johanna Struve resp. hennes moder till Christian i Stockholm (det sistnämnda daterat Eutin den 5 sept. 1784) återfinnes i FA.

De svenska grenarna

[14] Franz Berwalds moders härstamning har hittills förefallit mycket oklar. Tobias Norlind nämner i sitt musiklexikon, att Christian, efter sin första hustrus död, 1789 gifte om sig »i Stockholm med Brita Agneta Bruno (f. i Sthlm 1765, † 26.11.1809)», och Morales skriver (oaa): »Efter två års änklingsstånd gifte Berwald (Christian) om sig med Brita Agneta Bruno (enligt tyska församlingens kyrkbok Agneta Birgitta Brunau), född i Stockholm 1765 och dotter till en bryggare» (i bägge dessa citat är födelseåret felaktigt; se nedan).

Enligt Franz Berwalds sonsons — docenten, fil.dr Franz Ragnar Berwald — upplysningar, hade såväl hans fader (Franz' son Hjalmar) som dennes kusiner trott, att Brita Agneta — bl.a. på grund av stavningen »Brunau» i tyska församlingens kyrkböcker — hade tillhört en från Tyskland inflyttad släkt, som emellertid hade vistats i Sverige tillräckligt länge »för att förklara hennes bristfälliga behärskande av tyska språket. *Det* förhållandet kände nämligen både vår far och hans kusiner till. Först då jag för det tyska Archivets räkning lät skriva av allt som fanns i tyska församlingens kyrkböcker rörande slakten, och hon före sitt äktenskap lika litet som hennes släkt där kunde uppspåras, började jag misstränka, att hennes tyska härstamning kunde vara tvivelaktig.»

Den 2 jan. 1938 meddelade doc. Ragnar Berwald, att han genom att få anknytning till Bryggarämbetets d.v. historiker lyckats få veta, att »Franz Berwalds morfar, Olof Bruno, härstammade från Västergötland; (en broder Sven hade varit stadsbokhållare i Linköping), att mormoderns flicknamn var Brita Isberg, samt att Brita Agneta, som var född den 16 januari 1766, döptes i Maria församling (där fadern hade sitt bryggeri) den 18 i samma månad». Frågan var nu huruvida bryggaren Bruno och hans hustru hade svensk eller tysk härstamning.

De av förf. inledningsvis igångsatta efterforskningarna i Stockholm lämnade icke något besked härvidlag. Maria församling hänvisade till Stockholms stadsarkiv, och där kunde en del aktstycken rörande Olof Bruno återfinnas — men från vilken trakt i Västergötland han skulle ha utgått framgick icke. Någon reell utgångspunkt för efterforskningar av hans broder Sven, stadsbokhållaren i Linköping, återfanns icke heller, vilket förhållande försvårade möjligheterna att via Vadstena landsarkivs handlingar på omvägar nå fram till brödernas härstamningsort i Västergötland.

Det relativt sällsynta namnet Bruno återfanns emellertid — efter systematiska genomläsningar av äldre skrifter — i Carl Sjöströms arbete Vestgöta Nation i Lund 1683–1910; Lund 1911, där en kyrkoherde Carl Johan Bruno (född i Habo d. 11.3.1759, prästvigd 1785, kyrkoherde i Skarstad 1819, tit. prost 1830 och död d. 14.7.1834) uppgavs vara son till kronolänsmannen och hovrättskommissarien i Kemparp (Habo pastorat) Anders Bruno (1724–1781), vars broder Johan

(1720–1771) var kyrkoherde i Ulricehamn. Samma källa anger häradsskrivaren i Vartofta härad Johan Bruno (1692–1749, bosatt på Gjöboruden, vilket är en fel-läsning av Sjöström och skall vara Gäboruder eller Jäboruder) som bröderna Johans och Anders' fader, och denne framställes i sin tur som sonson till Hans Bruno, som i samtida handlingar kallades »mäster» och sannolikt var hantverkare på Leckö slott. Mäster Hans bodde 1688 på Storehall på Kållandsö och avled den 31 okt. 1694, säger Sjöström.

[15] Skulle bryggaren Olof Bruno i Stockholm och stadsbokhållaren Sven Bruno i Linköping möjligen ha varit släkt med kyrkoherden Johan Bruno i Ulricehamn och hovrättskommissarien Anders Bruno i Kemparp? En förfrågan härom avlät jag sommaren 1942 till landsarkivet i Göteborg, vars d.v. chef, landsarkivarien, fil. dr Gustaf Clemensson, omedelbart lät igångsätta nya efterforskningar och även senare med största älskvärdhet och idealitet personligen biträdde förf. vid uppspårandet av de försvunna västgöta-länkarna i den genealogiska kedjan.

Landsarkivarien Clemensson kunde, glädjande nog, den 10 aug. 1942 meddela, att »det gissningsvis framkastade uppslaget» visat sig vara riktigt. I Habo församlings födelse- och dopbok återfanns under år 1726 följande anteckning: »Olaus, häradsskrivaren Johan Brunos son, döptes den 29 mars. Faddrar: jungfru Maria Seth, herr kapten Hellenstierna, lantmätaren Hagman, m:r Tranberg.» Olof Bruno var således son till den av Sjöström i Vestgöta nation omnämnde häradsskrivaren Johan Bruno. Denne Johan Bruno »avled å Gäboruder eller Jäboruder (Gjöboruden är felläsning av Sjöström) i Habo församling den 29 oktober och begrovs den 8 november 1749, 57 år gammal. Hans änka Agneta Dimberg avled darsammastädes den 25 och begrovs den 30 juli 1780 av hög ålder och bräcklighet, över 90 år gammal. Hon var enligt anteckning i Habo dödbok dotter av Sven Dimberg och Marg. Gedilander. Med dessa namn torde åsyftas kyrkoherden i Örslösa Sven Dimberg och hans hustru Margareta Gothilander.»

I och med dessa värdefulla upplysningar kunde det alltså ledas i bevis, att Olof Bruno var son till häradsskrivaren i Vartofta och broder till dennes tidigare kända söner Johan och Anders. Men åtskilliga länkar saknades alltså. Kunde Sven Bruno återfinnas? Varifrån härstammade Sven Dimberg och dennes hustru? Och vem var mäster Hans' son och Vartoftahäradsskrivarens fader? Kunde någon utländsk släkt här ha inblandats?

Joh. W. Warholm uppger i »Skara stifts herdaminne» (1871) att Sven Dimberg var son till kyrkoherde Thorb. Gustavi [Moderus] i Dimbo och »blef stud. i Lund 1668 vid denna akademis första stiftelse; förordnades af greve De la Gardie till pedagog i Synnerby på Kållandsö 1669; kallas 'moderator scholae Lecköianae' 1671 och arbetade med största flit och beröm vid »H.Exc:s skola; blef prästvigd af biskop Billichius 1672 och befordrades s. å. till skolmäst. i Lidköping; resp. vid prestm. 1680, pred. 1691; kyrkoh. i Örslösa 1682; tilltr. 1683. Död 28 maj 1703. Gift m. företrädarens dotter Margareta Gothilander, död 1732. Barn: *Torbjörn* flydde för dråp till Amerika der han tjente som löjtnant, men kom åter hem. *Anders*, gardesknekt, död i Schlesien. Maria (*1675) g.m. 2:e fadrens eftr. *Christina* g.m. komminister Ol. Svartman i Flo. *Margareta* (*1686) g.m. komminister And. Hallenstedt i Saleby. *Agneta* (1689–1780) g.m. häradsbokh. Joh. Bruno.»

I Olof Brunos födelsenotis nämns icke moderns namn — endast faderns (Johan

B. d. y.). Örslösa församlings vigselbok innehåller emellertid 1719 den på sid. 27 citerade anteckningen. Härav framgår, att Olof B. var son till Johan B. d. y. och Agneta Dimberg. Acklinga församlings födelseböcker för de tre första decennierna på 1700-talet är tyvärr förstörda, och icke heller synes några bouppteckningar efter makarna Bruno ha bevarats. Men i mantalslängderna upptages (från 1744) i härads skriven Bruno hushåll två söner, Sven och Anders, i nu nämnd ordning.

Fortsatta efterforskningar i Göteborgs landsarkiv gav nya positiva resultat. I Otterstads församlings födelse- och dopbok för år 1693 återfanns följande anteckning: »Den 1 mars (föddes) befallningsman Johan Brunos son, kristnad den 8, Johan. Vittnen: Gustaf Papegoja, länsman Erik Andersson, urmakaren mästare Lars Hult, m:r Abraham Waldon, välborna fru Anna Roos, befallningsman Jöran Unges hustru Kristin Luthman, jungfrurna Sara Bure och Kristin Waldon.»

I samma församlings födelse- och dopbok för år 1688 är vid ett dop den 19 febr. antecknade: »M:r Hans Bruno, en gammal och berömlig man, item befallningsman Oluf Rolandsson, befallningsman Johan Bruno» Denna notis (meddelade sedan landsarkivarie Clemensson) är sedermera, men »ungefär samtidigt», omskriven i den efter nytt formulär från 1688 upprättade födelse- och dopboken i följande form: vittnen voro »m:r Hans Bruno i Stora Hall, befallningsman Oluf Rolandsson i Källergården, befallningsmannen Johan Bruno i Stora Hall». Hans Bruno och Johan Bruno d. ä. var således bosatta på samma gård.

I Otterstads församlings födelsebok 1697 kallas Johan Bruno d. ä. såsom dopvittne »befallningsman på Traneberg» och i samma bok 1700 anges hans hustru vara Katarina Bure. Landsarkivarien Clemensson skriver bl.a.: »till ledning för efterforskningar efter henne kan meddelas, att befallningsmannen Oluf Rolandssons dotter i Källergården, Margareta Olufsdotter Bure, vigdes i Otterstad 24/6 1688; möjligen voro hon Katarina Bure systrar» (i detta sammanhang kan även erinras om det ovannämnda vittnet 1693, jungfru Sara Bure).

Landsarkivarien Clemensson har ytterligare efter detaljerade förfrågningar meddelat följande: »Sven Dimberg avled enligt Sjöström den 28 maj 1703. Då Örslösa församlings dödböcker börja först 1705 kan ej med hjälp av åldersuppgift i dödsnotisen konstateras hur gammal han var. Dimbo födelsebok kan ej heller giva några upplysningar, då den upplades först år 1658, två år efter Dimbergs faders, Thorb. Gust. Moderus' död. Hans Bruno har icke påträffats antecknad död i Otterstads dödbok under av Sjöström uppgivet datum, 31/10 1694, eller eljest. Det har icke ur de genomgångna kyrkoskrivningshandlingarna varit möjligt att fastställa, huruvida Hans Bruno var fader till Johan Bruno den äldste.»

Då Sjöström (oaa) emellertid kunnat ange Vartoftahärads skriven Johan Bruno d. y. som mästare Hans' sonson och då vidare Johan d. y. enligt ovan citerade kyrkboksutdrag bevisligen var Johan d. ä:s son, bör man därav kunna dra den slutsatsen, att Johan d. ä. varit mästare Hans' son. Dessa båda bodde ju också samtidigt på Stora Hall 1688. Eftersom Vartofta-härads skriven Johan d. y. gifte sig 1719 och sonen Johan nr 3 föddes 1720, får denne sistnämnde räknas som äldsta barnet. Då vidare Anders bevisligen föddes 1724 och Olof 1726, vågar man dra den slutsatsen, att Sven (som 1770 nämnes före Anders) varit född omkring 1722. Beträffande Anders' efterkommande hänvisas till Sjöström (oaa). Kyrkoherden Carl Johan B:s son Gunno Fredrik blev sin faders efterträdare i Skarstad,

och Anders' andre son, Daniel Fredrik, blev, liksom i sin tur dennes son Carl Johan, kronolänsman i Kemparp.

Efter slutförandet av dessa undersökningar kunde alltså bryggaren Olof Brunos härstamning från dels den gamla Brunosläkten i Västergötland, dels prästsläkterna Dimberg och Gothilander i samma landskap definitivt bevisas. Härfter gällde det att utforska hans öden och blodsförbindelser i Stockholm, där han ju tydligen hade varit verksam som bryggare under senare hälften av 1700-talet.

[16] I Stockholm anträffas Olof Brunos namn först 1759, då Stockholms stads handelskollegii protokoll (del II fol. 99) för den 18 okt. bl.a. antecknat följande: »Bryggaren Olof Bruno, född i Västergötland, wandt Burskap: hade till Löftesmän Bryggarna Johan Bonde och Carl Friedrich Kulman, samt erlade Burskapspg. 20 d., Läder Ämbarspg. 2 d. och till Lazarettet 1: d. S:mt.» Hans inflyttning till Stockholm har dock säkerligen skett tidigare, men några inflyttningsslängder finns inte i Stockholm före 1805. Klara församling, där han först anträffats som bosatt, saknar även husförhörlängder för denna tid. Enligt mantalslängden 1760 för Klara församlings västra övre och yttre delar var hans bostad kvarteret Träsket, bryggareälderman Johan Björks gård, husnr 45-48. Hans ålder uppges där vara 30 år och i hans hushåll upptages »lärlingen Pett: Bruno 23 år, 2 drängar Magn: Kierman och Lars, 36 resp. 34 år, samt pigan Brita 27 år». Vem »Pett: Bruno» var, har icke kunnat fastställas. Han kan i varje fall icke ha varit son till Olof, eftersom denne 1760 var 34 och Petter samtidigt uppgavs vara 23 år.

Icke långt därefter synes Olof ha flyttat till Maria församling, i vars husförhörlängd han finns upptagen 1763 17/10, kvarteret Krukmakaren 146-147. Den 30/3 1765 erhöll han faste- och fribrev för denna fastighet, som låg i hörnet av Krukmakare- och Skinnarviksgatorna. Köpesumman var 32 000 daler kopparmynt, och säljare var arvingarna efter bryggaränskan Catharina Sundström, född Andersdotter. Fastebrevet gällde även ett tomtstycke därintill, som Bruno hade fått som gåva av bryggaränskan Anna Catharina Hartman (Magistr.sekr.s registratur 1765: 78). I taxeringslängden 1765: II: f. 718 finns han upptagen med 2 drängar och i mantalslängden 1770 Maria inre f. 206 står han antecknad med hela sitt hushåll: Bryggaren Olof Bruno, 45 år, bebor eg. hus, hustrun, 31 år, 2 söner 1 dotter resp. 2. 3/4 och 4 år, 2 drängar Anders och Jonas 22 och 20 år, 2 pigor Marta och Lena 19 resp. 16 år. Det står även antecknat att han hade »chaise och häst». I taxeringslängden 1775 förekommer han icke, vilket förklaras av att han uppsade sitt burskap den 22/10 1774 (Handelskollegii prot., just. 25/10) och troligen har han då utflyttat. Frk. Evy Andersson vid Stockholms stadsarkiv, vilken för förf:s räkning gjort en rad avskrifter, meddelar, att Olof Bruno icke heller förekommer i mantalsregistren 1780, som hon genomgått för hela staden. I Maria församlings husförhörlängder är han emellertid — enl. hennes kontroll — upptagen 1765, 1767, 1768, 1769 och 1771 under kvarteret Krukmakaren. År 1773 är han antecknad som frånvarande, och 1775 är ättiks-bryggaren Schultz antecknad på denna plats. Enligt stadsarkivets register har någon bouppteckning eller något fattigbevis icke upprättats i Stockholm efter Bruno.

Olofs broder Sven återfanns i mantalslängden 1770 Maria inre f. 38 kvarteret Östergötland nr 42, där bl.a. följande står antecknat: »Stads Bokhållaren uti Lindkiöping med afsked Sven Bruno, g: hafwer sitt underhåll af Brodren Brygga-

ren Bruno.» Sedan har Sven B. emellertid icke kunnat påträffas, vare sig i mantals- eller husförhörlängder.

[17] Brita Isberg var dotter till krögaren och borgaren Johan Isberg och hans hustru Brita Jakobsdotter Erling. Vid efterforskningar rörande hennes födelsetid anträffades även hon i Maria församling (Maria C I a 6): 1738 2/8 »döptes krögarens Johan Jsbergs och Hustru Brita Erlings dotter Brigitta. Faddrar voro Madame Elisabeth Lampa. Jungfru Hedvig Montin. Borgmästaren H: Lennardt Wetter, och Isaac Ströman, Maj: Oluf Petraeus Christnade thet.» Den 27/12 1739 »döptes Borgarens Johan Isbergs och hustru Brigitta Jacobs dotters son Abraham. Faddrar voro Mätarens Petter Norins hustru, Jungfru Maria Holm, Kyrkofogden Johan Setterstedt och Fiskkiöpardrängen Petter Michael Erling, Magist. Hans Gothe Christnade thet hemma.» Fadern Johan Isberg avled redan följande år (1740) enl. dödlisan för Södermalm. I bouppteckningen efter honom (1741: II: 55) är — utom änkan — dottern Brita på 3:dje året upptagen som enda arvinge, varför sonen Abraham tydligen dog mycket ung. Dödbok saknas för denna tid i Maria församling. Brita (Johansdotter) Isbergs förmyndare blev bryggaren Petter Ströman. Inventariernas summa i bouppteckningen utgjorde 3 400 d. kmt., vari ingick »En Gård vid Skinnarwicks Gatan uti Quarteret Skinnarwiken under N:o 155 å Stadsens grund,» värderad till 1 200 d. kmt. Dotterns arv in-tecknades i gården. Två år efter faderns död gifte modern om sig med den ovan nämnde kyrkofogden i Maria församling, Johan Setterstedt. Vigseln förrättades den 26/10 1742 i bryggaren Strömans gård vid Högbergsgatan (Maria E I 2). Johan Setterstedt avled den 5/4 1766, 63 år gammal, och änkan, Brita Erling, avled 1781 den 8/1, 75 år, 25 veckor gammal, båda i Maria församling.

I bouppteckningen efter Brita Erling nämnes ... »hennes dotters af första giftet, med afledne Skepparen Johan Jsberg, Brita Jsbergs, som varit gift med Bryggaren Olof Bruno, 3:ne Barn 1:o dottren Jungfru Brita Agneta på 16:de [året], 2:o Sonen Johan Peter på 15:de och 3:o Sonen Olof Bruno på 13:de Året». Bland tillgångarna märkes gården 155 i kvarteret Katrumpan vid stora Skinnarviksgatan. Boet uppgavs av bryggaren Olof Bruno. Om denne återflyttat till Stockholm, eller endast rest dit för dödsfallets skull från annan ort har icke kunnat konstateras (frk. E. Andersson vid Stockholms stadsarkiv har för förf:s räkning även genomgått Maria församlings dödbok åren 1773–1781 för att ev. finna när och var Brita Isberg dog; resultatet blev emellertid negativt).

[18] Vigseln mellan Olof Bruno och Brita Isberg ägde rum i Maria församling, och notisen (Maria E I 3) har följande lydelse: »1761 Februarius 1. [Lystes för] Bryggaren H:r Olof Bruno 33. åhr if. W:Gyllen [och] Jungfru Brigitta Isberg Johansson 22 åhr, här född. Caut. H:r Birger Fougel, kyrkf. Johan Setterstedt. 19. Febr. wigde af past. Forsskål hos Tunnbindaren wid Bredagränden.»

[19] Enligt Maria församlings födelsebok (C I a 8) föddes i äktenskapet följande barn: »Januari 1766 [den] 18 döptes Bryggaren H:r Olof Johan Brounos och Hustru Brita Jsbergs dotter *Brita Agneta*, född d: 16. Fadd:r Madame Maria Degner, J:fru Maria Catharina Stangenberg, Bryggaren H:r Petr Sifwert, D:o H:r Andreas Hartman, af Comminist: Mag:r Wallin.» — »Mars 1767 1 [döptes] Handelsman och Bryggaren Olof Brunos och dess hustru Brita Jsbergs Son Johan

Peter född d. 26 Febr. Faddrar Madame Sara Sivert, M:selle Hedvig Stangenberg, Segel Sömmaren Fredrich Stangenberg, Grosshandlaren Peter Myra, af H. Kyrkoherden.» — »Februari 1769 27 [döptes] Bryggaren Herr Olof Brunos och dess hustru Brita Jsbergs Son Olof född d. 25. Faddrar Fru Ulrica Fougel, Jfru Lisa Degner, Segelsömmaren Peter Degner, Herr Lars Sivert, af H. Kyrkoherden.» — »September 1773 12 [döptes] Bryggaren Olof Brunos och dess Hustru Brita Jsbergs Son Anders född d. 10. Faddrar, Madame Elsa Callerman, Jfru Johanna Degner, Mur Mästaren Johan Wilh. Fries, Casseur Anders Wiedforss, af Maj:r Grawallius.»

Av dessa barn dog Anders Bruno redan den 17 aug. 1774 och begrovs den 10 aug., enl. Maria dödbok (F I 3).

[20] Vid fortsatt sökande återfanns Olof Bruno i taxeringslängden 1783. Han kvarstår sedan i längderna t o m 1787, kvarteret Skinnarviksberget mindre, avl. kyrkofogden Setterstedts arvingars hus; 1783 bor hos honom sonen Johan Petter (15 år), 1 fosterdotter och 1 dotter, 1784–85 1 son och 2 döttrar, 1786 2 söner och 2 döttrar, 1787 1 fosterdotter, 1 son och 1 dotter. År 1790 är han likaledes mantalsskriven på denna plats; han uppges nu vara utan näring men njuta lön från brännvinsacciskontoret. Hos honom bor då även sonen Olof, 20 år, som anges vara elev vid Kungl. Musikaliska Akademien. Om denne är noterat »organist förledi år». Frk. E. Andersson vid Stadsarkivet i Stockholm har på förf:s önskan genomgått mantalsregister för hela staden år 1800 samt register till taxeringslängderna 1795, 1805, 1815 och 1825, men någon person med namnet Bruno har här icke kunnat påträffas. Dessutom har hon gått igenom Maria församlings husförhörlängder, men fr o m 1791 är familjen Bruno försvunnen från sin forna bostad i kvarteret Skinnarviksberget mindre (= f. d. Katrumpan) 155. In- och utflyttningslängder föreligger icke före 1805.

[21] För att finna Johan Isberg har frk. Andersson bla genomgått mantalsregistren 1730–31 för hela staden, men de enda personer, som anträffades med detta namn, var en hokare i Katarina församling, gift med Anna Isberg, och en minderårig son till en båtsman Machel Jsberg. En stadsvakt Jonas Jsberg med hustru anträffades i Maria, dock utan några ytterligare uppgifter. Ingen av dessa torde vara den eftersökte. I mantalsreg. 1740 (Maria inre o. västra kv. Katrumpan 155) finns han däremot upptagen: »Afskedade quard. Soldat Jan Jsberg dess hust: bebor egen gård, håller krog, et lite barn.» I samtida register över borgare finns en krögare Johan Isberg upptagen 28/2 1740, men handelskollegiets protokoll saknas numera för denna tid, varför icke heller där några upplysningar stått att vinna.

Jakob Erling har eftersökts såväl i 1730–31 års mantalsregister som i boupptecknings- och fattigbevisregister utan att anträffas. Han finns icke heller upptagen i borgarlängderna. Beträffande såväl Isberg som Erling gäller, att ett stort antal personer med dessa namn levat i Stockholm under 1700-talet — ett förhållande, som ytterligare försvårat efterforskningarna i de handlingar, som ännu finns kvar från nämnda tid.

[22] Den 20/6 1788 ingav f d bryggaren Olof Bruno ansökan om konkurs, som avgjordes först den 18/7 1791. Innan dess avled han emellertid, den 9 jan. 1791

i Maria församling. Bouppteckning upprättades icke på grund av konkursansökan. Två av hans inlagor (se FA) har följande lydelse:

»Hög-Ädle samt Ädle och Högacktade Herrar Borgmästare och Råd. Som Jag genom förbindelse iråkat ansvar för en skuld, som Herr Skeps Clareraren Eggart Naucier påbördat min Son Joh. Pet. Bruno hwilcken 1 3/4 år warit på dess Contoir och jag derå genom ärhållit förskott på min lilla lön, som jag niuter wid Bryggerie Accis Contoiret jemte annan liten tillgång afbetalt 180 R:dr, återstår ännu derstädes 420 R:dr. hwilcken summa at efter Förskrifning med 50 R:dr åhrligen afbörda, skulle försätta mig på min Allderdom och myckna sjuklighet i brist på det nödwändigaste Lifsuppehälle, jag dessutom har andra fast mindre Borgenärer, dem jag sielf blifwit Skyldig; J sådan beklagelig belägenhet nödgas fördenskull Hos HögÄdle Magistraten Ödmiukast anhålla at få Mine Herrar Creditorer sammankallade enligt i lika ödmiukhet hosföljande Förteckning, för at få til dem afstå all min lösa Ägendom effter bifogad uppgift, och warda från vidare tilltal fri åtminstone därmed at de framdeles när förbemålte redan gifne förskott afgådt, dem må lemnas tillgång til halfwa Lönen. Framhårdar med djupaste wördnad HögÄdle Magistratens Aller Ödmiukaste Tjenare Ol: J: Bruno.»

— »Hög Ädle samt Ädle och Högacktade Herrar Borgmästare och Råd. På inställedagen af min Concurs får jag härmed ödmjukast ytterligare anförda, at sedan min Son Joh. Pet:r Bruno gådt uti Herr Skeps Clareraren Frisks hus hos dess Broder i information 1 3/4 år, har han jemte sin måg Herr Skeps Clareraren Eggart Naucier begärt honom til sig på deras Contoir til berjening och efter 1 3/4 års förlopp påbördat honom en skuld af 600 R:dr, hwarwid Jag blef efterskickad och i hast mig sådanne föreställningar gjorde, at jag, såsom ömsint Fader förbant mit til ansvar för denna Summa, har ock med tillhielp af förskott på min lilla lön wid Bryggerje AccisContoiret därpå betalt 200 R:dr, jemte det de fått inberäknadt behålla någre min Sons Meubler; återstoden 400 R:dr är förskrefwen at med 50 R:dr åhrligen ärläggas; men som detta wida öfwerstiger min förmåga hålst förnemde förskott på halfwa lönen til den gjorde afbetalningen redan uptager en tid af 3:ne år, jag dessutom kommer att lida nog brist på min ålderdom och har andre Borgenärer, enl: upgifwen förteckning; mine egne små lösören, som jag jämwähl för detta upteknat, at afstå, ganska litet förslå; Fördenskull kan ej annat til mine Herrar Creditorer ärbjuda, än at framdeles af halfwa lönen, när förberörde förskott til ända gådt, gjöra årlig afbetalning, hoppas samt ödmiukast anhåller at härutinnan winna Högädle Magistratens bifall, så mycket mer, som Herr Skeps Clareraren Nauckler oacktadt Han med Bok och Ed nu bekräftar sin fordran, likwähl icke fullgjort sin skyldighet medelst tidig redofordran af min Son innan han fådt ådraga sig en sådan stor skuld, hålst han då ännu ej war myndig utan en yngling och jag således alldeles oskyldigt iråkat denna olycka, utan at hafwa niutit minsta del af deras Egendom. Framhårdar med all wördnad Högädle Magistratens Allerödmiukaste Tjenare O: J: Bruno.»

[23] En kontroll av Brita Agneta Brunos födelsedatum bekräftade, att det i andra (o. a.) skrifter nämnda årtalet 1765 var felaktigt. Hon föddes som ovan påvisats den 16/1 1766. Sedan bryggaren Bruno inflyttat i den gård, som barnen hade ärvt efter mormodern 1781, bodde Brita Agneta kvar hos sin far till sitt giftermål, som ägde rum i tyska församlingen i Stockholm, 1789 18/3 (tyska för-

samlingens vigselbok 1735-1861: »der Kammer Musicus Herr Christian Friedrich Georg Berwald mit Jungfrau Agneta Bruno» Obs: icke stavningen Brunau!). I Christian Berwalds första äktenskap föddes enl. stadsarkivets nyupprättade register för tyska förs:s födelsebok 1735-1811: sönerna Johann Heinrich 1781 18/12, döpt 20/12, och Georg Friedrich 1783 9/11, döpt 11/11. I äktenskapet med Brita Agneta Bruno föddes enl. samma källa: Agneta Charlotta Johanna 1791 16/4, döpt 19/4; Carl Gustav Wilhelm 1793 30/1, döpt 3/2; Carolina Gustava Wilhelmina 1794 10/8, döpt 13/8; Frantz Adolph 1796 23/7, döpt 26/7; Christian August 1798 24/8, döpt 28/8; Hedwig Friederika Dorothea 1803 6/3, döpt 10/3, samt Cornelia Amalia 1807 21/12, döpt 29/12. I 1790 års mantalslängd är familjen Berwald upptagen på samma ställe som bryggaren Bruno. Där uppges sagda familj bestå av mannen, 49 år, hustrun 23, 2 söner och 1 dotter resp. 7, 6 och 4 år.

[24] Programmen vid ett par av Christian Berwalds elevkonserter på 1790-talet (se FA) nämner en rad av hans elever:

Fredagen den 26 December [1794], som är Annandag Jul, komma de Herrar Amateurer, som af min Undervisning profitera, at låta höra sig.

Första Classen.

Herr A. Pfeiffer
J. Runström
Solo Concert.

Andra Classen.

Herr A. Westerberg
J. Edberg
H. O. Frestadius
G. A. Frestadius
Gersell

Tredje Classen.

Quartetter.
Herr C. Westerberg
C. Zetterberg
Löfberg
J. Rehn

Trior.

Den 27 dec. 1795 framträdde följande av Christians elever:

Första Afdelningen:

1:o Herr Secreteraren Pfeiffer.
2:o Herr Secreteraren Govenius
3:o Herr A. Westerberg
4:o Herr C. Zetterberg
5:o Herr C. Westerberg
6:o Herr J. Rehn

Solo Consort

Quartetter.

Trio.

Andra Afdelningen:

7:o Herr O. Frestadius

8:o Herr G. Frestadius

9:o Herr Westberger

10:o Herr Löfberg

11:o Herr G. De Ron

12:o Herr J. De Ron

Solo Concerto Dublo.

Quartetter

Trio

Fuga:

Exsequerad af samtelige Herrar Musique-Amateurer.

Deras Respective Färäldrar inviteras at med sin närvaro hedra detta Musikaliska Sällskap, uti Huset N:o 47 i Kungsbacken eftermiddagen klockan 5, hos
C. Berwald.
Senior.

ZUSAMMENFASSUNG

Die grosse Musikerfamilie Berwald stammt wahrscheinlich aus Bärwalde in der Neumark, Mark Brandenburg. Der Buchdrucker Jakob Berwald druckte von 1539 bis 1570 in Leipzig u. a. die beiden ersten Bände von Luthers Schriften. Die erste Berwaldgeneration, die musikalisch aktiv war, ist jedoch erst in der Mitte des 17. Jahrhunderts nachweisbar. Daniel Berwald d. Ä. (ca 1638–1691) war Kunstpfeifer in Königsberg. Auch sein ältester Sohn Johann Gottfried Berwald d. Ä. (1679–1732) wurde Kunstpfeifer in Königsberg und war ausserdem Gerichtsassessor.

Von Johann Gottfried B:s ältestem Sohn Johann Friedrich (1711–1789), der 21 Kinder bekam, stammen zwei schwedische Zweige, darunter der musikalische Hauptzweig, der mit Franz Berwald die Kulmination erreichte, weiter ein dänischer und zwei russische Zweige. Johann Friedrich wurde wie seine Vorväter ein erstklassiger Musiker. Sein Hauptinstrument war die Flöte. Von seinen vielen Kindern in vier Ehen überlebten elf ihre Kindheit. Zuerst heiratete er Jungfrau Susanne Génée (1713 in Rosso in der Neumark geboren; es ist aber nicht unwahrscheinlich, dass sie aus einer französischen Hugenottenfamilie stammte). Vermutlich wurde, als Johann Friedrich seine erste Ehe einging, so das Blut des Geschlechtes um 1730 europäisch gemischt.

Kurz darauf zog Johann Friedrich nach Dänemark, wo er sich zuerst in Kopenhagen niederliess. Sein ältester Sohn, Johann Gottfried d. J., wurde hier 1737 geboren. Bald danach siedelte die Familie in das kleine dänische Dorf Hohenaspe in Holstein über, und dort wurde Franz Berwalds Vater Christian Friedrich Georg am 14. August 1740 geboren; er war der zweite Sohn Johann Friedrichs. Von Johann Friedrichs zweiter Ehe ging u. a. ein dänischer Zweig des Geschlechtes aus und von seiner dritten ein neuer schwedischer Zweig durch Johann Friedrichs Sohn Georg Johann Abraham (geboren 1758), dessen Sohn Johan Fredrik schwedischer Hofkapellmeister wurde.

Der erste schwedische Zweig des Berwaldgeschlechtes ging also von Christian Friedrich Georg aus. Gegen Ende der 1750:er Jahre wurde Christian nach Berlin gesandt, wo er zum ersten Geiger in der Hofkapelle Friedrichs des Grossen avancierte. Dank der Blutverbindung des preussischen Königshauses mit dem schwedischen und den daraus folgenden Kontakten zwischen Berlin und Stockholm kam Christian auf den Gedanken, dass die Gelegenheit günstig sei, sich in der schwedischen Hauptstadt niederzulassen. Nach der Thronbesteigung Gustafs III. (1771) machte er sich bereit, sich in Stockholm anzusiedeln, wo die Kgl. Musikalische Akademie 1771 gegründet wurde. Ein „Königliches Operntheater“ wurde im Jahre 1773 errichtet. Im Sommer 1772 kam Christian, 32 Jahre alt, nach Stockholm, wo er zuerst eine Anstellung als Geiger in der Kapelle des Herzogs Carl erhielt. Ab 1773 wurde er als erster Geiger in der Hofkapelle angestellt und versorgte sich ausserdem als Kammermusiker und Violinpädagoge.

Bei einer Reise nach Eutin 1780 heiratete er Johanna Struve, die Tochter des Hofbuchdruckers in Eutin. Christians junge norddeutsche Frau gebar ihm drei Kinder, die aber kein Zeichen von musikalischer Begabung aufwiesen. Im Januar 1787 kam Johanna Berwald mit einem totegeborenen Kind nieder, und starb selber bei der Entbindung.

Am 18. März 1789 verheiratete sich Christian B. abermals, diesmal mit der 32-jährigen Stockholmerin Brita Agneta Bruno, Tochter des Brauers Olof Bruno. Alle Kinder Christians in dieser Ehe — der älteste Sohn war Franz — zeigten eine ausgeprägte musikalische Begabung. Der zwei Jahre jüngere Bruder von Franz, August (1798–1869), wurde Konzertmeister in der Hofkapelle. Es ist deshalb bedeutungsvoll, dass man Brita Agneta Brunos Abstammung klarlegen kann. Noch nach 1930 hiess es in verschiedenen Schriften, dass sie deutscher Herkunft sei.

Nach Forschungen, die ich hauptsächlich 1942 beendete, ist es jetzt festgestellt, dass sie rein schwedischer Abstammung war. Ihre Vorväter können bis zum Beginn des 17. Jhs. zurück verfolgt werden. Unter ihnen kann eine Reihe von Geistlichen in Västergötland, wie z. B. Pfarrer Thorbjörn Gustavi Moderus, sein Sohn, Pfarrer Sven Dimberg, und dessen Schwiegervater, Pfarrer Gothilander, genannt werden. Der Kreissekretär Johan Bruno d. J. verheiratete sich 1719 mit der jüngsten Tochter des Pfarrers Dimberg und erhielt mit ihr vier Söhne. Der älteste von ihnen, der wie der Vater und der Grossvater Johan hiess, wurde Pfarrer in Ulricehamn, und von dem dritten Sohn Anders Bruno stammen weiterhin eine Reihe von Geistlichen. Eingehende Forschungen in dem Stadtarchiv in Stockholm und dem Landesarchiv in Göteborg beweisen, dass der vierte und jüngste Sohn des Kreissekretärs Johan Bruno d. J. mit dem Vater von Brita Agneta Bruno, dem Brauer Olof Bruno d. Ä. in Stockholm, identisch ist.

Für die Klarlegung von der musikalischen Erbanlage Franz Berwalds ist es von Bedeutung festzustellen, dass auch das Geschlecht Bruno musikalische Begabung zeigte. Die Berwaldsche Familientradition teilt mit, dass Olof Bruno d. Ä. ein interessierter Amateurmusiker war. Brita Agnetas zweitjüngster Bruder Olof Bruno d. J. war 1789 (nach den Personenstandsregistern im Stadtarchiv Stockholm) zwanzig Jahre alt und wird als Schüler an der Lehranstalt der Kgl. Musikalischen Akademie angeführt. Ausserdem heisst es dort, dass er im Jahre vorher

(1788) Organist geworden war. Es zeigt sich auch, dass Brita Agneta (1766–1809) selbst musikalisch war.

Franz Berwalds musikalische Erbanlage zeigt somit eine interessante Mischung von kontinentalen und schwedischen Faktoren. Sein in Dänemark geborener Vater Christian Berwald, später Mitglied der schwedischen Hofkapelle, stammte allerdings von einem geachteten alten deutschen Musikergeschlecht. Christians Mutter scheint jedoch französischer Abstammung zu sein. Da Franz' Vater nicht rein deutscher Abstammung war, seine Mutter dagegen einer ausschliesslich schwedischen Verwandtschaft angehörte, folgt somit, dass Franz Berwald überwiegend schwedischer Herkunft war. Die europäische Mischung kann vielleicht zu seinem seltenen Phantasie_reichtum und seiner Vielseitigkeit beigetragen haben.